

nordisk ARKIVNYT

3 • 2014

Curt von Stedingk återvände
till S:t Michel efter 225 år

116

Tilgængeliggørelse
af dansk-vestindiske
arkivalier

107

I skuggan av ett
världskrig

125

Regionalarkivet i
Ísafjörður

137

Norges nye riksarkivar

141

HOVEDREDAKTØR

Leon Jespersen
Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45) 41 71 72 24
Fax: 33 15 32 39
e-post: lj@ra.sa.dk

Redaktionen har forsøgt at afklare alle ophavsrettigheder til billeder. Eventuelle rettighedshavere, der ikke er blevet kontaktet, kan henvende sig til redaktionen.

LOKALREDAKTØRER

Danmark

Se hovedredaktør

Finland

Pertti Hakala
Riksarkivet
Box 258. FIN-00171 Helsingfors
Tel.: (+358) 22 85 21
e-post: pertti.hakala@narc.fi

Island

Hrefna Róbertsdóttir
Islands Nationalarkiv, Reykjavík
Laugavegur 162, IS-105 Reykjavík
Tel.: +354 590 33 00
e-post: hrefna@skjalasafn.is

Norge

Fredrik Larsen Lund
Riksarkivet
Postboks 4013 Ullevål Stadion
N-0806 Oslo
Tel.: (+47) 22 02 26 00
e-post: frelun@arkivverket.no

Sverige

Maria J. Nordström
Riksarkivet
Box 12541
S-10229 Stockholm
Tel.: (+46) 10 47 67 235
e-post: maria.nordstrom@riksarkivet.se

NA udkommer fire gange om året.
ISSN 0546 2851

Layout & tryk: Narayana Press, Gylling

Retur

Rigsarkivet

Nordisk Arkivnyt
udgives af Rigsarkivet
Rigsdagsgården 9
DK-1218 København K
Tel.: (+45) 41 71 72 24
E-post: lj@ra.sa.dk
www.arkivnyt.nu

Hovedredaktøren

Kære læser

På tysk har man udtrykket *“über den Tellerrand schauen”* – at se op fra tallerkenen. Det kan sættes ind i forskellige fortolkningsrammer. At man ikke er navlebeskuende, men derimod vidtskuende, udadvendt og interesseret i omverdenen. Det meget sigende, tyske udtryk præger vores samtid og dermed også arkivverdenen. Nutidens arkivarer arbejder i åbne institutioner, der tilgængeliggør materiale for borgerne, og som samarbejder nationalt og internationalt. Der findes mange eksempler på det i dette nummer af NA.

Her kan man læse om NorDig, et nordisk seminar om digital arkivering, der fandt sted i København i juni måned. Artiklen rummer eksempler på nordisk samarbejde på forskellige felter.

På det 28. nordiske historikermøde i Finland (Joensuu), deltog nordiske arkivarer. Det overordnede tema for de mange sessioner, rundbordsamtaler og frie foredrag var det transnationale. I emnevalget lå et opgør med nationale undersøgelses- og fortolkningsrammer – i fagterminologien metodologisk nationalisme. I et bidrag fra dette møde diskuteres forskellige aspekter af det nordiske samarbejde.

Et andet bidrag omhandler, at den finske rigsarkivar, Jussi Nuorteva, har modtaget den russiske venskabsorden for sin indsats for øget samarbejde og venskab med den russiske federation. – Det norske Arkivverket har fået en ny chef, Inga Bolstad, Nordens første kvindelige rigsarkivar. – Apropos kvindelige arkivchefer, så er landsarkivaren i Östersund, Eva Sjögren Zipzane, gået på pension og er blevet afløst af en anden kvinde, Maria Press, tidligere ansat ved Statsarkivet i Trondheim og kendt af NA.s læsere som mangeårig norsk lokalredaktør.

Den danske rigsarkivar, Asbjørn Hellum, opridser i His Masters Voice den nye organisationsstruktur i Statens Arkiver. Den skriver sig ind i en nordisk kontekst, der er præget af lignende tendenser.

Det nævnes ofte, at arkiverne skal være på de sociale medier. Der fokuseres ofte på Facebook, Twitter og Instagram, mens man overser leksika. I en norsk artikel behandles arkiverne og Wikipedia: “Den store lezerskaren er den vigtigste grunden til å beskjeftige seg med Wikipedia. Gjennom å være til stede på Wikipedia, kommer arkivene nærmere sitt eget mål om formidling av kunnskap. Wikipedia er ikke først og fremst en endestasjon for kunnskap, men en inngang til den”, hedder det i artiklen.

Fra Sverige berettes om en udstilling, der skildrer, hvordan Den Første Verdenskrig på forskellige måder påvirkede dele af Sverige (Östergötland, Småland och Öland). En anden artikel omhandler samarbejde mellem Riksarkivet og Historiska museet om slægtsforskning.

Tager vi længere væk, møder vi nordiske arkivarer ved det amerikanske Archival Education and Research Institute, hvis årlige seminarer skal skabe et dynamisk mødested og bidrage til at udvikle et internationalt, kollegialt samarbejds miljø for arkivforskere, lærere og doktorander inden for det arkivvidenskabelige felt.

Jo, nordiske arkiver ser op fra tallerkenen. – God læselyst.

Leon Jespersen

Tilgængeliggørelse af dansk-vestindiske arkivalier

Erik Gøbel

I Rigsarkivet i København opbevares langt hovedparten af kilderne til det tidligere Dansk Vestindiens historie. Da de tre små øer – St. Thomas, St. Jan og St. Croix – blev solgt til USA i 1917, var hverken øboerne eller amerikanerne interesserede i de – hovedsagelig dansksprogede – arkivalier, der befandt sig på øerne, og som derfor blev sendt til Danmark. Sammen med tidligere hjemsendte arkivalier og de papirer, som centraladministrationen havde skabt i København, drejer det sig i alt om cirka halvanden hyldekilometer, hvoraf hovedparten stammer fra danske myndigheder i Vestindien. Materialet er temmelig enestående, og en del af det er derfor blevet optaget på UNESCO's liste over den skriftlige verdenskultur, *The Memory of the World Register*.

På det, der nu hedder US Virgin Islands, og i National Archives i Washington DC opbevares en mindre del arkivalier fra øernes danske tid, 1671-1917. Der er derfor etableret et samarbejde mellem de tre parter om den fælles kultur. Dette er tidligere omtalt i Nordisk Arkivnyt ("Dansk-vestindisk arkivprojekt" i NA 2001 s. 56-58 og "Dansk-vestindisk arkiv-samarbejde" i NA 2002 s. 184-187).

I forbindelse med markeringen af 100-årsdagen for salget af kolonien har Statens Arkiver søsat et stortilet projekt, som har til hensigt at

■ Flere af de vestindiske arkivalier er beskadiget. Her er et eksempel på skaderne efter blæksyreskader og musebid.
Foto: Asger Svane-Knudsen.

Regnskab over 24 slaver, som ankom til St. Thomas 1675.		Regnskab over 24 slaver, som ankom til St. Thomas 1675.	
1. Mand	1. Mand	1. Mand	1. Mand
2. Mand	2. Mand	2. Mand	2. Mand
3. Mand	3. Mand	3. Mand	3. Mand
4. Mand	4. Mand	4. Mand	4. Mand
5. Mand	5. Mand	5. Mand	5. Mand
6. Mand	6. Mand	6. Mand	6. Mand
7. Mand	7. Mand	7. Mand	7. Mand
8. Mand	8. Mand	8. Mand	8. Mand
9. Mand	9. Mand	9. Mand	9. Mand
10. Mand	10. Mand	10. Mand	10. Mand
11. Mand	11. Mand	11. Mand	11. Mand
12. Mand	12. Mand	12. Mand	12. Mand
13. Mand	13. Mand	13. Mand	13. Mand
14. Mand	14. Mand	14. Mand	14. Mand
15. Mand	15. Mand	15. Mand	15. Mand
16. Mand	16. Mand	16. Mand	16. Mand
17. Mand	17. Mand	17. Mand	17. Mand
18. Mand	18. Mand	18. Mand	18. Mand
19. Mand	19. Mand	19. Mand	19. Mand
20. Mand	20. Mand	20. Mand	20. Mand
21. Mand	21. Mand	21. Mand	21. Mand
22. Mand	22. Mand	22. Mand	22. Mand
23. Mand	23. Mand	23. Mand	23. Mand
24. Mand	24. Mand	24. Mand	24. Mand

■ Regnskab over 24 slaver, som ankom til St. Thomas 1675. Priserne er angivet i pund sukker, og navne som Beenrad, Indtørret, Uden Bug og Skiden Side (nr. 21-24) siger alt om den ringe kvalitet af nogle af slaverne. (Vestindisk-guineisk Kompagni 534).

digitalisere, tilgængeliggøre og formidle de dansk-vestindiske arkivalier, der ligger i Rigsarkivet. Det danske kulturministerium har bevilget 4,2 millioner kroner til behandling af centraladministrationens vestindiske arkivalier, og A. P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til almene Formaal har bevilget 10 millioner kroner til arbejdet med de såkaldte vestindiske lokalarkiver.

Arbejdet gik i gang i begyndelsen af 2013. Projektleder er specialkonsulent Christina Schønnemann, og fagligt ansvarlig er seniorforsker Erik Gøbel. Projektet følges af Statens Arkivers direktion og overvåges af en sagkyndig følgegruppe. I løbet af det første par år gennemføres scanning af alle de vigtigste arkivalier, dette vil resultere i cirka 5 millioner billedfiler i høj opløsning. En sidegevinst vil

være, at scanningerne kan fungere som sikkerhedskopi og i givet fald erstatte de originale arkivalier.

Der vil løbende blive frigivet arkivalske smagsprøver, så interessen for hjemmesiden kan fanges, inden alle de scannede arkivalier bliver frit tilgængelige for alle i 2017 på adressen www.virgin-islands-history.org. I første omgang koncentrerer hjemmesiden sig om at introducere publikum til Dansk Vestindiens historie og kildematerialet dertil. På både dansk og engelsk findes der tidslinie og en lang række tekster med nedslag i aspekter af historien – under hovedoverskrifterne Personhistorie, Ejendomsforhold, Slaveri, Kolonimagt, Handel og søfart og Skæbnehistorier. Desuden er der vejledninger i at finde litteratur og arkivmateriale, foruden en beskrivelse af hele projektet og dets intentioner.

Hjemmesiden vil løbende blive udbygget, således vil der snart komme smagsprøver på enkelte arkivalier i form af scannede billeder, danske transskriptioner og engelske oversættelser. I 2017 vil cirka 1,2 hyldekilometer arkivalier være scannet og lagt ud på internettet til fri afbenyttelse for alle interesserede. Som eksempler på arkivgrupper kan nævnes: Vestindisk-guineisk Kompagni 1671-1754, Koloniernes Centralbestyrelse 1848-1917, Generalguvernementet 1716-1882, St. Thomas havnemester 1819-1867, St. Jan landfoged 1741-1910 og Fællessukkerkogeriet på St. Croix 1874-1903. Desuden omfatter projektet Rentekammerets samling af cirka 300 vestindiske kort og tegninger.

Herudover findes der naturligvis ikke helt få sager og enkelt dokumenter spredt rundt omkring i adskillige andre arkivfunds, for eksempel i arkiverne efter Danske Kancelli og Udenrigsministeriet; men disse indgår ikke i det aktuelle projekt.

Bevaringstilstanden af arkivalierne er generelt god. Dog er omkring en tiendedel af de vestindiske lokalarkiver fysisk skadede, idet nogle er gnavet af termitter eller rotter, andre er angrebet af svamp, og atter andre lider af blæksyre og smuldrende

■ Den travle havneplads i Christianssted på St. Croix 1815. Øverst til højre er Fort Christiansværn, dernæst følger kirken, kompagniets gård, en række byejendomme og den lille brune vejerbod. (Rentekammerssamlingen 337.21b).

papir. Vi skønner, at halvdelen af de skadede arkivalier kan scannes med forsigtighed, men at de øvrige skadede papirer kræver egentlig konservering. Dette sidste er uhyre dyrt – og det er der ikke umiddelbart penge til i det aktuelle tilgængeliggørelsesprojekt.

Statens Arkivers primære indsats i projektet er at digitalisere, tilgængeliggøre og formidle de vestindiske arkivalier. Transskribering af alle de håndskrevne dokumenter er et meget stort arbejde, som vi ikke selv vil kunne påtage os. Men i Danmark har man særdeles gode erfaringer med frivillige, som transskriberer og indtaster i databaser, hvor det hele er styret af Statens Arkiver (crowd sourcing). Et sådant samarbejde regner vi med at kunne etablere også ved-

rørende de vestindiske arkivalier, først og fremmest for så vidt angår genealogiske arkivserier som pas-sagerlister, slavelister og matrikler. De første frivillige har allerede meldt sig, men endnu er det nødvendige programmel ikke helt parat.

Efter transskriberingen skulle næste skridt gerne være oversættelse til engelsk, i hvert fald af de vigtigste arkivserier. Det vil dog nok vise sig vanskeligt at finde folk, som er kvalificerede til både at forstå det gamle danske sprog og være i stand til at oversætte det til korrekt engelsk. Det er en svær opgave, blandt andet fordi mange gamle ord, navnlig af administrativ og juridisk karakter, ikke kan findes i ordbøger eller andre hjælpemidler.

Under alle omstændigheder er

der tale om et flot projekt, som vil komme mange til gavn – både danskere og udlændinge, både amatører og forskere. Forskningspotentialet i de dansk-vestindiske arkivalier er kolossalt, og tilgængeliggørelsesprojektet vil imødekomme den store interesse for Dansk Vestindiens historie 1671-1917 på begge sider af Atlanten. Man kan sige, at Danmark giver historien tilbage til Jomfruørerne i forbindelse med hundredårsjubilæet.

Skribenten er arkivar og seniorforsker ved Rigsarkivarens Sekretariat, Rigsarkivet, København.

Et gemytligt disputatsforsvar

Jørgen Mikkelsen

Den 23. maj forsvarede arkivar og seniorforsker Karl Peder Pedersen, Rigsarkivet, sin disputats *Kontrol over København. Studier i den sene enevældes sikkerhedspolitik 1800-48*. Afhandlingen var blevet bedømt af professorerne Per Boje, Henrik Stevnsborg og Ulrik Langen, og Stevnsborg og Langen var officielle opponenter ved forsvarshandlingen, der fandt sted på Syddansk Universitet i Odense.

Langen begyndte sit indlæg med ordene "Et disputatsforsvar er ikke

et teselskab". Med andre ord: Ved en sådan lejlighed må den kommende doktor forvente en grundig og ubarmhertig kritik af sine lærde fagfæller. Karl Peder Pedersens disputatsforsvar foregik imidlertid i en gemytlig atmosfære, og både Langen og Stevnsborg uddelte masser af roser. Det blev bl.a. fremhævet, at afhandlingen indeholder en systematisk kortlægning af de store ændringer, som foregik i det københavnske politi i første halvdel af 1800-tallet, og at bogen giver en fin skildring af de ledende embedsmænds rolle i denne udvikling. Der blev også talt meget om de mange ar-

kivbaserede analyser af det offentlige sikkerhedspoliti, herunder brugen af politiprovokatører og hemmelige fonde. "Bogen vil være et stenbrud for kommende forskning", sagde Langen, og han opfordrede dermed indirekte mange andre forskere til at gå i Karl Peder Pedersens fodspor og arbejde videre med politiarkiverne.

Der er nu i alt fire dr.phil.'er i Statens Arkiver. Udover den nyslåede doktor er det Birgitte Possing, Hans Schultz Hansen og Tyge Krogh. Derudover har Statens Arkiver en æresdoktor samt ca. 15 arkivarer med ph.d.-grad el.lign.

Skribenten er arkivar og seniorforsker ved Statens Arkiver.

■ På billedet ses fra venstre: 2. opponert, professor Ulrik Langen, præsens Karl Peder Pedersen samt 1. opponert, professor, dr. phil. Henrik Stevnsborg.

Foto: Stella Borne Mikkelsen.

1864

– er også navnet på den første kildepakke fra Statens Arkiver

Annette Østergaard Schultz

Som tidligere omtalt i Nordisk Arkivnyt markerer Statens Arkiver på forskellig vis skæbneåret 1864: Året, hvor Danmark led et forsmædeligt nederlag til prøjserne, mistede en tredjedel af landet og to femtedele af befolkningen. Selv om det er en krig, der er skrevet meget om, i hvert fald i Danmark, er debatten levende både i og uden for forskerkredse, ikke mindst efter at historikeren og journalisten Tom Buk-Swienty har skrevet to bestsellere om krigen, Slagtebænk Dybbøl og Dommedag Als. I efteråret tordner kanonerne igen, denne gang gennem tv-skærmene med Danmarks Radios TV-serie om krigen. Nederlaget vækker en naturlig nysgerrighed: Hvordan kunne det dog gå så galt?

Og hvor skulle man gå hen og få svar på dette spørgsmål, hvis ikke i arkiverne?

Lanceringen af '1864'

Statens Arkiver arbejder på at udgive en række kildepakker på internettet: Indscannede arkivalier samlet omkring et tema. Det primære formål er at gøre det nemmere for studerende på universiteterne at bruge arkivalier. Arkivalierne i en kildepakke er ikke kun blot et enkelt klik væk, men også udvalgt af eksperter på området. Kildepakken om 1864 fik lov at blive den første temapakke. Den blev lanceret på Historiecenter

Dybbøl Banke den 6. februar 2014 på årsdagen for slaget ved Sankelmark. Her fortalte forskningsleder Hans Schultz Hansen levende – på baggrund af kilder i kildepakken – om tilbagetrækningen fra Dannevirke, som slaget ved Sankelmark var en del af. Og Hans Schultz Hansen burde vide besked om de gode kilder. Som Statens Arkivers ekspert på

området har han udvalgt kilderne i pakken og beskrevet både arkivskabere og arkivserier.

Kildepakkens indhold

De helt centrale arkivskabere er Armeens Overkommando, Krigsministeriet og Udenrigsministeriet. Herfra er udvalgt arkivserier, der indeholder omfattende militære og

■ Brev fra kildepakken 1864. Anna har farvelagt soldaten og sender sin "lille onkel" både brev og kys (se cirklen: "Her i denne prik er et kys fra a" – Anna)

Den "lille onkel" var uden for familiens kreds kendt som generaløjtnant C.A.F. Thomsen. I 1872 blev han krigsminister.

■ Forskningsleder Hans Schultz Hansen fortæller om tilbagetrækningen fra Dannevirke til bl.a. Dybbøl den 5.-7. februar 1864. Det skete ved lanceringen af '1864' på Historiecenter Dybbøl Banke den 6. februar 2014. Foto: Tina Søndergaard Woller.

Et springbræt til samarbejde med universiteterne

"1864" har vi præsenteret for universitetslærerne som blot et første eksempel på en temapakke, og vi har fået tilsagn fra én af lærerne om, at han vil henvise til kildepakken i sin undervisning og opfordre de studerende til at skrive opgave på baggrund af kilder i temapakken om 1864.

I forbindelse med præsentationen for universitetslærerne har vi efterlyst kommentarer og ideer til kommende kildepakker – ikke mindst for at have en fornemmelse af, at de bliver brugt – gerne først netop i forbindelse med undervisningen og siden i opgaveskrivningen og måske en dag også i et speciale eller to eller tre. Det er blandt andet som led i den dialog med universitetslærerne, at vi kommer til at markere endnu et jubilæumsår med en kildepakke. I 100-året for kvindernes politiske valgret 1915 lancerer Statens Arkiver en "demokrati-pakke" – og snart kommer der endnu flere pakker til studerende og forskere.

Skribenten er arkivar og seniorforsker ved Statens Arkiver.

såvel indenrigs- som udenrigspolitiske kilder til krigens historie. Men også kilder, som viser den personlige oplevelse af krigen, er der eksempler på. I kildepakken er også en række

private arkivskabere repræsenteret, fortrinsvis militære personer lige fra den menige soldat til generalen. Udforsk selv herlighederne på www.sa.dk/kildepakker.

■ "Fra Kampen ved Sankelmark". Efter Otto Bache. P. D. Bruun's Samlinger. Billedet findes nu også i en af de samlinger af billeder fra 1864, som Statens Arkiver har lagt ud på Flickr. I den officielle beretning fra Krigsministeriet (som naturligvis kan findes på kildepakken "1864") hedder det: "Med den Brigadecommandeuren, Oberst Müller, characteriserende Bravour førte denne nu hele 1ste Træfning (1ste Infanteri-Regiment) frem til Bajonetangreb, der blev udført med en i enhver Henseende paaskjønneelsesværdig Fasthed og Energi, navnlig af Træfningens venstre Fløi, der geraadede i virkeligt Haandgemæng med den fjendtlige højre Fløi." Men trods danskernes fasthed og energi blev det dog på grund af fjendens overmagt alligevel nødvendigt at vige tilbage.

Annas brev til sin lille onkel:
Findes her:

<http://www.sa.dk/kildepakker> under "1864", Thomsen, C.A.F.; korrespondance fra felttoget 1864, opslag 423.

Organisation efter opgaver

Ny organisation af Statens Arkiver i Danmark – hvorfor og hvordan?

Asbjørn Hellum

Som aktive og vigtige institutioner i det moderne samfund påvirkes alle de nordiske nationalarkiver af den udvikling, der sker i de respektive lande. Selv om forholdene og organisationen ikke er helt de samme i de nordiske lande, så er der stor overensstemmelse mellem de centrale udfordringer. Vi skal finde gode løsninger for at udfylde vores funktioner og løse vores opgaver for vores nuværende og ikke mindst fremtidige brugere. Det er en væsentlig årsag til, at der i de seneste år er blevet arbejdet mere eller mindre intenst med de nationale arkivers organisationsstruktur i de fleste nordiske lande. Det har ført til større og mindre forandringer i de berørte organisationer. I Danmark har vi for kort tid siden implementeret en omfattende organisationsændring i Statens Arkiver. Den vil i løbet af det næste år blive fuldt implementeret.

Det digitale samfund

Samfundsudviklingen fører ubønhørligt mod det fuldt digitale samfund. Derfor har nationalarkiverne i en årrække stået over for udfordringer fra den digitale udvikling. Der er udviklet holdbare løsninger og strategier for digitalt skabte arkivalier, og it-teknologien er anvendt til at give brugerne bedre adgang til de analoge samlinger. I Danmark betyder det, at vi nu efter næsten 20 års

arbejde med Daisy giver adgang til 24-7 at søge og bestille samtlige arkivalier i Statens Arkivers samlinger via internettet. Arkivalier Online og Dansk Demografisk Database giver adgang til digitalt brug af væsentlige kildegrupper med mere end 20 millioner digitale kopier af kirkebøger, folketællinger, skifter, lægdsruller, brandforsikringer mv. samt 17 millioner poster indtastet fra kirkebøger og folketællinger. Inden årsskiftet forventes mere end 30 millioner gjort tilgængelige på internettet.

Den digitale revolution har også betydet, at der er sket grundlæggende ændringer i brugerkulturen og brugernes forventninger til arkivernes service. Antallet af traditionelle læsesalsbrugere er reduceret fra ca. 120.000 til ca. 31.000 besøgende om året, mens brugerne af tilbuddene

og service på internettet er steget til mere end 7 millioner. Det betyder, at mere end 99 % af brugernes indgang til Statens Arkiver er digital.

Udviklingen er nogenlunde ens i de andre nordiske lande. I løbet af få år vil digitaliseringen være slået fuldt igennem i såvel de myndighedsvendte opgaver som i de forsknings- og borgervendte service- og formidlingsfunktioner.

Den økonomiske udfordring

Parallelt hermed udfordres nationalarkiverne som offentlige institutioner af, at der stort set har været tale om reduktioner i de økonomiske ressourcer siden årtusindskiftet. For Statens Arkiver gælder, at der i kølvandet på løbende nedskæringer nu skal gennemføres reduktioner på yderligere 8 millioner kroner. Opga-

■ Foto: Bjarke Ørsted.

ven er klar. Der skal effektiviseres, så der kan leveres mere med brug af færre ressourcer. Og der skal gøres en aktiv indsats for at tiltrække alternative finansieringsmuligheder.

Der arbejdes løbende med at reducere omkostninger til leje og drift af bygninger og anlæg. Sådanne tiltag er dog langt fra nok til at sikre de nødvendige effektiviseringer.

I løbet af 2013 stod det derfor klart, at Statens Arkiver havde brug for en omfattende organisationsændring, som på afgørende vis kunne tilpasse organisationen til de digitale og økonomiske udfordringer og skabe en stærkere, mere effektiv og langtidsholdbar organisation. Parallellerne til omstruktureringen af henholdsvis de norske og svenske nationalarkiver er naturligvis ikke tilfældig, men udtryk for en konsekvens af samme omverdenspres.

Et nyt Statens Arkiver ser dagens lys

For at sikre et kvalificeret grundlag for etableringen af den bedst mulige organisation af Statens Arkiver, blev der i december 2013 nedsat en arbejdsgruppe bestående af ni nøglemedarbejdere, som skulle udarbejde en rapport med en række indstillinger vedr. Statens Arkivers fremtidige organisation.

Efter et intenst forløb fremlagde 'Arbejdsgruppen for organisationsudvikling i Statens Arkiver' ultimo januar 2014 en række scenarier for en optimeret organisering af Statens Arkiver. Rapporten, der var suppleret med nyttige og konstruktive bidrag fra en lang række medarbejdere, indeholdt bl.a. følgende centrale indstillinger:

- Det afgørende ledelsesprincip i Statens Arkivers kommende organisation bør være funktionsledelse i et tresøjlet afdelingshierarki.
- Funktioner defineres på følgende vis: En funktion er kendetegnet af en gruppe opgaver, som kan gennemføres efter nogenlunde ensartede principper, og hvor det giver mening at have en fælles strategi.
- Et funktionsområde er altid ledet af én person med eksplicit ledelsesansvar herfor. En person kan være funktionsleder for flere funktionsområder, dog altid inden for samme søjle. Funktionslederen refererer til arkivchefen/afdelingschefen i den relevante søjle.
- Implementeringen af funktionsledelse indebærer øget specialisering af arbejdsopgaver.
- Samarbejde på tværs af søjlerne prioriteres, styrkes og faciliteres. Dette understøtter helhedsperspektivet i opgaveløsningen og smidiggør beslutningsprocesser.
- Der skelnes klart mellem strategisk ledelse (direktion) og operationel ledelse (funktionsledere).
- Implementeringsprocessen bliver omfattende og indebærer betydelige transaktionsomkostninger. Medarbejderne bør i videst muligt omfang inddrages i de afdelingsspecifikke tilpasningsprocesser.
- Implementeringsprocessen skønnes at tage ca. 12 måneder.

Med udgangspunkt i rapporten og en række yderligere undersøgelser kunne ledelsen i slutningen af marts præsentere den nye organisation til

implementering pr. 1. maj 2014. En afgørende præmis var, at omlægningen skulle styrke og tilpasse Statens Arkiver til de nye digitale tider og ikke være en spareøvelse.

Statens Arkiver beskæftiger ca. 250 medarbejdere, hvoraf ca. 40 % er beskæftiget vest for Storebælt og resten i København. Den fordeling vil fortsat være gældende. Statens Arkiver vil fortsat være en landsdækkende institution med læsesale i de forskellige afdelinger. Der er i den nye organisation lagt vægt på, at vigtige funktionsområder forankres ved alle Statens Arkivers adresser.

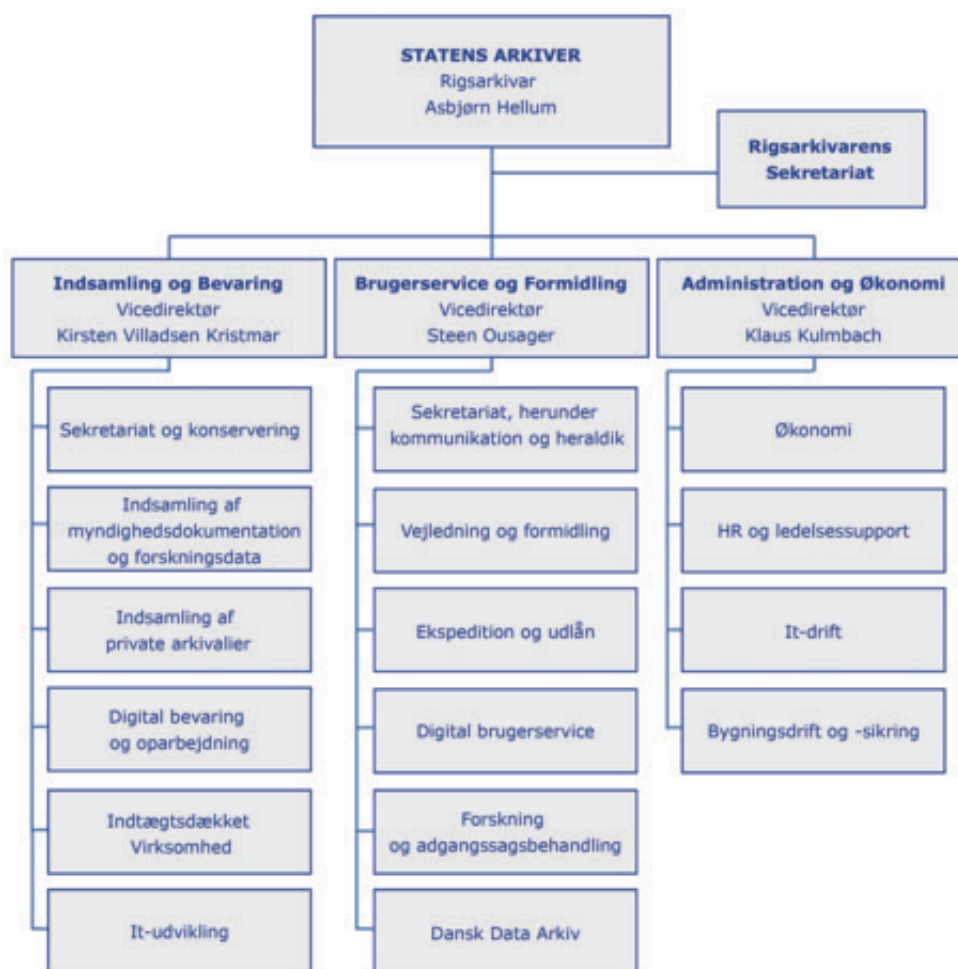
Statens Arkivers organisation efter 1. maj 2014

Efter intens forberedelse blev den nye organisation implementeret pr. 1. maj 2014. Reorganiseringen har til formål at skabe en stærkere og mere effektiv organisation, der:

- løser sine opgaver rettidigt og omkostningseffektivt
- handler dynamisk i sin opgaveløsning og evner at reagere proaktivt og strategisk på muligheder og ændringer internt og eksternt
- indeholder en fleksibilitet, der gør organisationen i stand til at handle hurtigt og fleksibelt
- skaber meningsfuldhed for de ansatte og relevans for det omgivende samfund
- sikrer engagement, og at alle kan udfolde deres fulde potentiale
- besidder de nødvendige kompetencer til at indfri den fælles vision

Ændringerne skal endvidere bidrage til at understøtte, at brugerne i dag og i fremtiden tilbydes den bedst mulige service, uanset om der efterspørges myndighedsservice, forskning, undervisning, slægtsforskning, historiske oplevelser, personlig eller erhvervsmæssig dokumentation og lignende på baggrund af såvel analoge som digitale samlinger.

Statens Arkiver bevæger sig med sin nye organisering fra en organisation, som grundlæggende var geografisk bestemt, til en organisation,

som primært er funktionsbestemt, jf. ovenstående organisationsdiagram.

Statens Arkivers ledelse består af direktionen med rigsarkivaren og vicedirektørerne fra de tre søjler samt 13 områdeledere.

Hovedsamarbejdsudvalget blev allerede i marts 2014 orienteret om den fremtidige organisation. Udvalget tog godt imod organisationsændringerne og udtrykte opbakning hertil. Organisationsændringen indebærer ikke nedlæggelse af enheder i Statens Arkiver, ligesom det lokalt forankrede arbejde ikke svækkes. Kun ganske få medarbejdere skulle flytte arbejdsplads, og ingen medarbejdere skulle afskediges. Godt 75 medarbejdere har fået ny personaleansvarlig leder, og et mindre antal fik tildelt helt eller delvist nyt arbejdsområde.

Dataarkivområdet bliver styrket ved funktionsopdeling af aktiviteterne. Dataindsamlingen styrkes ved

fusion af indsamling af offentlige og private digitale arkivalier. Formidlings- og tilgængeliggørelse af de digitale samlinger styrkes gennem samling og etablering af et selvstændigt funktionsområde under "brandet" Dansk Data Arkiv.

It-systemudviklingen er styrket ved at samle systemudviklerne i et samlet funktionsområde.

Statens Arkivers omfattende digitaliseringsindsats bliver konsolideret og forankret i Viborg, som huser arkivvæsenets skanningsafdeling. Funktionsområdet Digital Brugerservice har det faglige og koordinerende ansvar for de digitale brugertjenester.

Privatarkivområdets landsdækkende aktiviteter vil fortsat være forankret i Aarhus. København bliver også fremover centrum for indsamlings- og bevaringsindsatsen samt formidlingsindsatserne vedr. bl.a. digitale undervisningstilbud, skoletjeneste mv.

Implementeringen af den omfattende organisationsændring er naturligvis langt fra tilendebragt, og forandringerne har ikke været problemfrie, ligesom der planmæssigt er anvendt mange medarbejderressourcer til formålet. Allerede nu kan der imidlertid ses en række positive resultater af organisationsændringen, og jeg er sikker på, at den fremover vil understøtte et styrket samarbejde, større kvalitet i opgaveløsningen, større effektivitet og innovation i Statens Arkiver og dermed bedre forhold for brugere og medarbejdere. Jeg vil i 2015 følge op med en større evaluering af resultaterne af organisationsændringerne.

Skribenten er rigsarkivar i Danmark.

Curt von Stedingk återvändande till S:t Michel efter 225 år

Pertti Hakala

Invånarna i staden S:t Michel kunde den 12 juni ta del av ett överraskande besök: Generalen, sedermera

fältmarskalken Curt von Stedingk (1746-1837) uppenbarade sig kl. 12 på torget i staden, där han (dvs. hans sentida stand-in) inspekterade exercerande manskap ur sina trupper i Savolax. Exercisen gick väl sådär, och

så gjorde den troligen också då det begav sig, för 225 år sedan; paradtrupper har finnarna aldrig varit.

Någon timme senare deltog generalen i öppningen av dokumentutställningen *Från salongers gunst*

■ Curt von Stedingk i docent Osmo Pekonens person har uppenbarat sig på torget i S:t Michel. Han samtalar med sin sentida ättling, hertig Charles Louis Armand Fouché d'Otrante som anlänt från Sverige för att delta i firandet av Porrassalmi-minnesfestligheterna. Riksarkivarie Jussi Nuorteva har sällat sig till sällskapet.

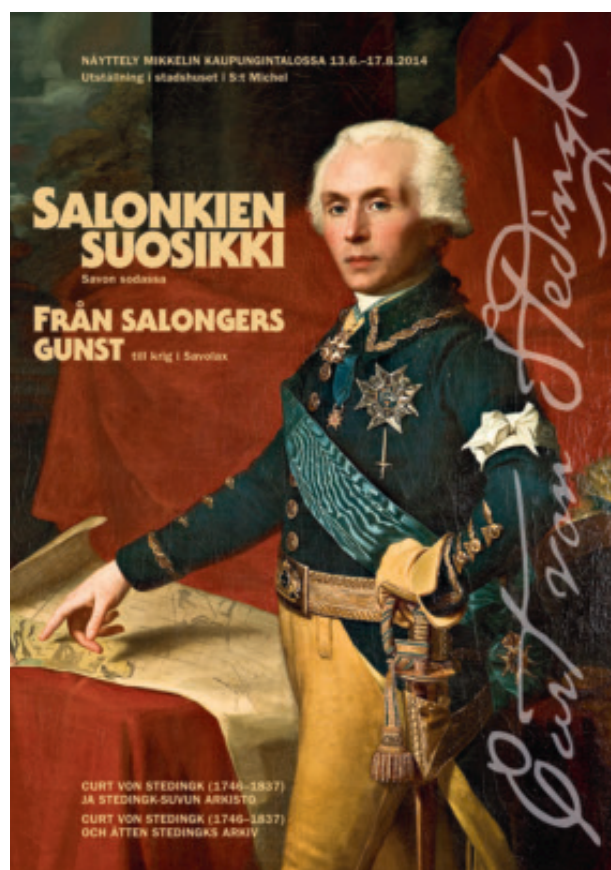
Foto: Sari Saaristo.

till krig i Savolax. Curt von Stedingk och ätten Stedingks arkiv i S:t Michels stadshus, ett par stenkast från torget. Utställningen hade sammanställts av Riksarkivet och S:t Michels landsarkiv i samarbete med staden S:t Michel, som önskade uppmärksamma 225-årsminnet av slaget vid Porrassalmi 13.6.1789. Slaget har blivit berömt, eftersom ca 600 försvarare – i huvudsak finnar – den gången lyckades avvärja ca 4 000 ryska motståndare. (Porrassalmi är beläget ca 7 km söder om S:t Michel).

Utställningen öppnades av S:t Michels stadsdirektör Kimmo Mikanter och riksarkivarie Jussi Nuorteva. Hälsningar framfördes av Frankrikes ambassadör i Finland Eric Lebedel (Curt von Stedingk var närmare 20 år i fransk tjänst), Sveriges militäretaché överste Bo Stennabb och kabinetskammarherre Hans Dyhlén – de sistnämnda å Stedingk-ättlingarnas vägnar. Skålar höjdes och de flesta gästerna sökte sig till stadshusets sessionssal, där dokumentutställningen sammanställd av forskare Jari Oinonen vid S:t Michels landsarkiv väntade.

Oinonens uppdrag var inte det lättaste: att sätta in det svensk-ryska kriget 1788-90 (ofta kallat Gustav III:s krig) i sitt sammanhang, skildra krigets förlopp, särskilt i Savolax, redogöra för Curt von Stedingks person och karriär, särskilt som befälhavare för de svenska trupperna i Savolax 1789-1790 och mångsidigt belysa vad kriget innebar för militärer och civila. Att det inte kunde göras inom ramen för det totala vitrinerna som stod till buds var klart från början, och därför försågs utställningen med en stomme i form av 16 illustrerade affischer, där besökarna kunde följa en sammanhängande story, en röd tråd genom det utställda. För denna del stod forskare Pertti Hakala vid Riksarkivet. En stor del av de utställda dokumenten kom från det Stedingkska släktarkivet, inköpt av finska Riksarkivet vid årsskiftet 2012/13 (se NA 3/2013, s. 127). Museer, privatpersoner och medlemmar

■ Franske konstnären de Monniers porträtt av Curt von Stedingk från år 1802 användes genomgående som motiv i samband med utställningen. Vid en noggrann granskning av porträttet framgår det att von Stedingks finger pekar på Finland, den landsända där hans trupper segrat 1789 bl.a. vid Porrassalmi.

av ätten von Stedingk hade välvilligt lånat ut föremål till utställningen.

Besökarna kunde även ta del av den publikation som producerats med tanke på utställningen. (Titeln var identisk med utställningens namn). Skriften å 28 sidor hade utgetts i två versioner, den ena finsk- och svenskspråkig, den andra engelsk- och ryskspråkig, för att bereda samtliga besökare en möjlighet att fördjupa sig i utställningens teman och kanske läsa in sig på ämnet. För texten stod Jari Oinonen.

Porrassalmi-firandet var ingalunda över i och med den avslutande middag som arrangörerna och hedersgästerna blev bjudna på. Dagen därpå, den 13 juni, ägde kransnedläggning rum vid det monument som rests till minne av slaget. Tiotala ditresta medlemmar av Döbeln-sällskapet i Sverige deltog i ceremonin, där bl.a. Georg Carl von Döbeln i hovpredikant Erland Roos' gestalt talade. Som känt var det vid Porrassalmi som von Döbeln erhöll den

blessyr i pannan vilken tvingade honom att genomgå en livsfarlig operation och bära pannband resten av sitt liv. Programmet fortsatte ännu nästa dag med historiskt återskapande (reenactment) av slaget, vilket samlade 2 000-3 000 åskådare, och tvåspråkig fältgudstjänst.

Utställningen i S:t Michels stadshus pågick 13.6 – 17.8 och besågs av mer än 1 000 besökare, vilket ej var illa i semestertider. Affischutställningen *Från salongens gunst till krig i Savolax. Curt von Stedingk och ätten Stedingks arkiv* ställs ut på Kungliga Militärhögskolan Karlberg i Sverige fr.o.m. 8.9.2014.

Att Riksarkivets tvåspråkiga (finsk-svenska) utställningar på detta sätt når även skandinavisk publik är glädjande. Kanske det inte behöver bli enda gången?

Norsk olje- og gassarkiv i Stavanger

Inger Messmer

Eivind sitter bøyd over skanneren og digitaliserer styreprotokoller fra Esso, Janet er nesten usynlig i haugen

av uordnet arkiv fra Statoil, Ine er på bedriftsbesøk til Total for å veilede i elektronisk arkivdanning, og Torkel sitter på Skype og snakker med styret i Europeisk nettverk for olje- og gassarkiv. Slik er hverdagen for prosjek-

tet Norsk olje- og gassarkiv (NOGAR-kiv) i Statsarkivet i Stavanger.

Historikk

Med Stavanger og Rogalandsregionen som Norges "oljehovedstad",

■ Eivind Skarung støvsuger urent materiale.

Foto: Lena Kristensen.

har Statsarkivet i Stavanger naturlig nok i lengre tid tatt inn materiale fra olje- og gassektoren. I hovedsak har dette vært statlig materiale, men også fra private arkiver. Arbeidet med å bevare arkiver etter norsk olje- og gassektor har pågått mer eller mindre systematisk siden 1990. Vi har inngått avtaler med de store oljeselskapene, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner innen sektoren om avlevering/deponering, ordning og tilgjengeliggjøring av historisk viktige deler av arkivene. Formålet har hele tiden vært å sikre arkivmateriale fra alle deler av norsk petroleumssektor (offentlig og privat, operatørselskaper og leverandørindustri, fagbevegelse og arbeidsgiver-/bransjeorganisasjoner).

Vi har drevet et planmessig salgsarbeid for å finansiere ulike arkivoppdrag. I løpet av disse 20 årene har vi mottatt ca. 3000-4000 hyllemeter olje- og gassrelaterte arkiver fra ca. 120 ulike arkivskapere. Ordning og tilgjengeliggjøring av materialet er i all hovedsak finansiert av selskapene som har skapt arkivene. Mastergradstudenter og andre forskere har benyttet arkivene. I tillegg gjør selskapene utstrakt bruk av arkiver som de har deponert/avlevert.

Eksempler på hva vi har

Arkivmaterialet fra norsk olje- og gassvirksomhet spenner over en tidsperiode på over 120 år. Dette dekker en lang historie med distribusjon og salg av petroleumprodukter i Norge fra 1890 til ut på 2000-tallet, inkludert pionerperioden og starten på den norske oljealderen fra begynnelsen av 1960-årene og framover.

Arkivmaterialet viser den store bredden og detaljene i norsk oljevirksomhet. Her finnes de store avgjørelsene verd milliarder av kroner via planer, møtereferater, rapporter og vurderinger til de personlige detaljene i sykepleierens loggbok fra Frigg.

Vi har, blant mye annet, komplette styreprotokoller fra Statoil og Esso, arkivene fra arbeidsgiverorganisasjonen Norsk olje & gass og fagforbundet IndustriEnergi, arkivet fra

■ Uordnet arkiv fra Essos tankanlegg i Harstad.

Foto: Per Skarung.

Industridepartementets oljekontor og fylkesmannens kontinentalsokkelkontor, samt materiale fra alle de største aktørene på norsk sokkel. Det vil si Shell, ConocoPhillips, ExxonMobil, Total, BP og Statoil. Vi har vært i kontakt med Norsk olje & gass for å få innspill til hvordan vi kan komme i kontakt med alle deres medlemsorganisasjoner.

Formalisering

Norsk olje- og gassektor har de siste 20 årene flyttet store deler av aktivitetene lenger nord i landet, og de siste ti år helt opp til Finnmark. Barentshavet peker seg ut som det store innsatsområdet framover. Deler av leverandørindustrien og andre tjenesteytere er også plassert i det sentrale Østlandsområdet. Disse endringene gjør det på en helt annet måte enn tidligere nødvendig å arbeide utenfor Rogaland. Det krever at arbeidet formaliseres og forankres i Arkivverket.

Fra 1. januar i år ble derfor arbeidet organisert på en annen måte og formalisert ved at toppledergruppen

i Arkivverket gjorde følgende vedtak: *“Norsk olje- og gassarkiv etableres som et tre-års-prosjekt ved Statsarkivet i Stavanger.”*

Prosjektplan

Prosjektet har flere formål. Til vanlig arbeider vi i Stavanger med materiale fra Rogaland. I dette prosjektet skal vi forsøke å finne en metode for å kartlegge og bevare viktige deler av en samlet sektor nasjonalt. Vi har tro på at ved å tilnærme seg en sektor på en slik måte, kan vi bedre imøtekomme ønsket om en helhetlig samfunnsdokumentasjon.

Prosjektet kan også gi viktige innspill til utviklingsarbeid for hele etaten. I løpet av prosjektperioden vil vi kunne prøve ut om en sektortilnærming kan være en måte å jobbe på også innen andre områder.

Arbeidsmetode

Arbeidet er altså organisert i et treårig prosjekt. Arkivverket bruker nå 2 x 50 prosent stilling i prosjektet, og nåværende ekstern finansiering

■ Den første boreriggen på norsk sokkel, "Ocean Traveler", ved ankomst til Rosenberg Verft i 1966. Foto: Harry Nor-Hansen/Norsk Oljemuseum.

dekker 2 × 100 prosent. Prosjektet er en del av Statsarkivet i Stavanger, og ledes av faglig leder Torkel Thime. Prosjektet styres av en styringsgruppe som består av statsarkivaren i Stavanger, faglig leder, regiondirektør Lene Walle, administrasjonssjef Kari Metliaas og privatarkivansvarlig i Riksarkivet Sigrun Rasmussen.

Styringsgruppa møtes fire ganger i året og følger opp prosjektets mål i detalj. Det skal også etableres en ressursgruppe (referansegruppe) bestående blant annet av representanter fra olje- og gassektoren.

Et viktig virkemiddel er å bygge et kontaktnett innenfor industrien gjennom ulike fora, både ved tilste-

deværelse på eksisterende arenaer og ved etablering av nye møteplasser for beslutningstakere og fagfolk.

ABM-samarbeid

Statsarkivet har deltatt i tre kulturminneprosjekter: Ekofisk, Frigg og Statfjord. Vi deltar nå i kulturminneprosjektet Valhall, i samarbeid med Norsk Oljemuseum og Nasjonalbiblioteket. Disse er finansiert av eierne av oljefeltene. Statsarkivet har ansvar for å velge ut og ta imot arkivmateriale. Les mer på disse nettstedene:

<http://www.kulturminne-ekofisk.no/>

<http://www.kulturminne-statfjord.no/>

<http://www.kulturminne-frigg.no/>

Lanseringskonferanse

16. september har vi invitert aktører fra bransjen, politikere og andre interessenter til lanseringskonferanse for prosjektet Norsk olje- og gassariv. Kulturminister Thorhild Widvey har takket ja til å delta sammen med blant andre ny/fungerende riksarkivar, varaordføreren i Sandnes, den første lederen i Statoil Arve Johnsen og første direktør for Oljedirektoratet Fredrik Hagemann.

Vil du vite mer om prosjektet, kan du kontakte Statsarkivet i Stavanger på e-post: sastavanger@arkivverket.no. Se også www.oljearkivet.no.

Skribenten er statsarkivar i Stavanger.

NDLA + Arkivverket = sant!

Gro-Anita Mortensen

Tilrettelegging av dokumenter og bilder fra arkivene bidrar til at elevene lærer mer om arkiv, men det vil også bidra til å bevege undervisningen bort fra bøker og over til primærkilder og økt fokus på kildekritikk.

Arkivverket ønsket å etablere et digitalt tilbud til skolene. Nasjonal digital læringsarena (NDLA) er et fylkeskommunalt samarbeid som skal tilby kvalitetssikret, fritt tilgjengelige, nettbaserte læremidler til videregående opplæring. Med 40 000 brukere daglig er de en solid aktør på området.

For å gjøre en lang historie kort, ble det inngått en avtale om å utvikle en pilot i historiefaget som skulle ferdigstilles i mai 2014. Dette er et forarbeid til det nye læremiddel i Historie Vg2 og Vg3 som skal lanse- res høsten 2016.

Ny innfallsvinkel

Temaet for piloten er andre verdens- krig. Utgangspunktet er kildemate- riale fra statsarkivene og Riksarkivet. Samlet forsøker vi å belyse historien fra ulike deler av landet gjennom flere typer kilder.

Vi har utarbeidet oppgaver knyt- tet til invasjonen i april 1940, bom- bingen av norske byer, jødeforføl- gelse og økonomisk samarbeid med tyskerne. I tillegg har vi sett nærmere på hvordan den tyske okkupasjonen preget hverdagen rundt i Norge, og

da spesielt skolehverdagen. At disse historiene og kildene nå er tilgjæn- gelige for skoler og tilrettelagt for elever i videregående skole, er i seg selv viktig.

– Vi er i startgropen med å lage historiefaget. Det stoffet som Arkiv- verket har bidratt med viser hvordan vi ser for oss å utvikle faget. Det som ligger ute nå er et utstillingsvindu for alt det flotte som finnes i Arkivver- ket, og det gir elevene mulighet til å jobbe med primærkilder, sier Ragna

Tørdal som er leder for faglig utvik- ling i NDLA.

Nye samarbeidspartnere

Når Arkivverket nå har etablert et samarbeid med NDLA, sier det noe om hvem vi ønsker å være i tiden framover. Vi ønsker å profesjonali- sere den rollen vi har i undervisning. Vi har hatt flere spennende prosjek- ter knyttet til å ta i bruk kildema- teriale i møte med skolene. De har foregått lokalt i arkivene, men også

■ Arkivverkets arbeidsgruppe samlet i Trondheim i forbindelse med skoleprosjektet. Fra venstre: Gunnar Klippenvåg Sørum (Statsarkivet i Trondheim), Ingeborg Stensrud (Statsarkivet i Oslo), Gro-Anita Mortensen (Statsarkivet i Trondheim/prosjektleder), Thomas Olsen (Statsarkivet i Kristiansand), Anette Hagen (Statsarkivet i Kongsberg) og Vidar Bjørnsen (Statsarkivet i Tromsø). Patricia Haeck (Riksarkivet) var ikke til stede.

Foto: Statsarkivet i Trondheim.

■ Tre eksempler på innhold Arkivverket har laget i forbindelse med pilotprosjektet i samarbeid med Nasjonal digital læringsarena (NDLA). Stoffet gir ulike innfallsvinkler til å lære om andre verdenskrig i Norge. Faksimiler fra www.ndla.no.

på nett gjennom www.kildenett.no og www.kildenett.org.

Gjennom samarbeidet med NDLA tar vi steget videre. Vi ønsker å inngå i arbeidet med å utvikle hele historiefaget som skal brukes i videregående skole i årene som kommer. Det endrer vårt bidrag til undervisningssektoren fra å være et tillegg til ordinær undervisning, til å bli en integrert del av undervisningen. Dette gir en fantastisk mulighet til å nå elevene.

Kompetanse

Arkivverket har høy arkiv- og historiefaglig kompetanse. I prosessen med å utvikle digitale læremidler forutsettes det at vi klarer å ta i bruk denne kompetansen og erfaringen til å lage nye undervisningsopplegg for skolene.

Noen statsarkiver og Riksarkivet har allerede erfaring fra pedagogisk arbeid. Det er satt sammen en redaksjon bestående av representanter fra statsarkivene i Oslo, Kristiansand, Kongsberg, Tromsø og Trondheim, sammen med Riksarkivet. I pilotprosjektet som ble levert i mai 2014, har vi gjort oss noen erfaringer som vi tar med oss videre.

For det første må vi levere stoff med høy faglig kvalitet og kildemateriale som er relevant og interessant for elever fra hele landet. Det krever

god lokal kunnskap og evne til å se nasjonal relevans også i lokale hendelser. Vi utfordres også på pedagogiske grep og innfallsvinkler.

For det andre må vi samarbeide på tvers av arkivene og fagmiljøene vi til daglig er en del av. Det er krevenne, men gir oss en spennende mulighet til å bli kjent med og til å lære av hverandre.

For det tredje vil møtet med NDLA og de ressursene de representerer, gi oss nye erfaringer. NDLA har et stort faglig nettverk, de samarbeider med sentrale fagpersoner og med lærere. De har også innkjøpsavtaler med leverandører som bildebyrået Scanpix og Norgesfilm A/S. Her vil vi bli faglig utfordret samtidig med at vi har vår egen faglige tyngde og autoritet. Samarbeidet vil bli en læringsarena for oss.

Faglig innovasjon

Et av hovedformålene med historiefaget er at "... faget skal fremme evnen til å bearbeide og vurdere historisk materiale og annen informasjon. Historisk innsikt kan bidra til å forstå egen samtid bedre, og til å forstå at en selv er del av en historisk prosess og skaper historie".

Nettopp å styrke de kildekritiske ferdighetene er viktig i historiefaget og i et samfunn der stadig flere kunnskapskilder kommer til uttrykk

gjennom ulike medier. Å vurdere den informasjonen man får, og å gjøre den forståelig, er en grunnleggende ferdighet.

Arkivene har materiale fra ulike tider og hendelser, og dokumenter som belyser ulike sider av historien. Når elever og lærer nå kan møte fortiden gjennom originale kilder skjer det en endring. Økt fokus på primærkilder har tidligere vært prøvd ut, men når NDLA velger en slik innfallsvinkel til å utvikle historiefaget kan vi si at vi er involvert i faglig innovasjon i utvikling av læremidler, fordi det endrer hva som er kilder til kunnskap om fortiden i skolen. Vi er med på å bevege undervisningen bort fra bøker og over til primærkilder. Fokuset blir dermed på kildekritikk.

Den toårige samarbeidsavtalen med NDLA bidrar til at arkivene skal levere mer stoff og kilder. Å delta i dette arbeidet er lærerikt, og det vil bli spennende å se hvordan dette påvirker undervisningen, utdanningen av lærere og bruken av arkiv på sikt.

Se piloten: <http://ndla.no/nb/node/52253>.

Skribenten er seksjonssjef for formidling ved Statsarkivet i Trondheim.

Landssvikarkivet åpnes for innsyn

Helen Frøyseth

Riksarkivaren har besluttet at Landssvikarkivet blir fritt tilgjengelig for innsyn fra 1. januar 2015. Fram til denne datoen sperres det for bruk av publikum for å legge til rette for forsvarlig forvaltning av arkivet. Forskere og parter vil få innsyn også i denne perioden. Riksarkivaren vil fortsatt gjøre unntak for innsyn i opplysninger som må skjermes av særlig framtreddende personvern hensyn.

En arbeidsgruppe som har vurdert innsyn og taushetsplikt i arkivmateriale knyttet til andre verdenskrig, leverte sin anbefaling til Riksarkivaren 22. april 2014. De anbefalte at Landssvikarkivet som hovedregel åpnes for offentlig innsyn neste år, når det har gått 70 år siden frigjøringen. Materialet har allerede passert grensen for taushetsplikt fastsatt i loven.

– Jeg fikk et godt beslutningsgrunnlag fra arbeidsgruppen. Vi har hatt en intern høring i Arkivverket, og konklusjonen fra arbeidsgruppen har fått tilslutning, uttalte daværende riksarkivar Ivar Fønnes i april.

Arbeidsgruppen la vekt på blant annet følgende forhold:

- I 2015 er det 75 år siden Tyskland okkuperte Norge, og det er 70 år siden frigjøringen.
- Arkivene har en helt spesiell interesse som kilder til en viktig periode i vår historie.

- Åpne kilder har stor betydning for en opplyst og informert debatt om vanskelige historiske temaer.
- Mange personopplysninger fra krigstiden er kjent gjennom bokutgivelser og andre publikasjoner om andre verdenskrig og rettsoppgjøret.

Denne beslutningen gjelder Landssvikarkivet. Når det gjelder innsyn i opplysninger i Lebensbornarkivet og andre deler av arkivene etter Abteilung Lebensborn som er avlevert til Arkivverket, vil Riksarkivaren som hovedregel vurdere forlengelse av taushetsplikten fram til 100 år.

For krav om innsyn i opplysninger i Hovedøya-arkivet og tilsvarende materiale vil Riksarkivaren som hovedregel vurdere forlengelse av taushetsplikten fram til 2030.

Landssvikarkivet utgjør 1200 hyllemeter rettsdokumenter. Det er dokumenter fra politietterforskningen og rettsforfølgelsen av nordmenn som var mistenkt for å ha støttet okupasjonsmakten fra 1940 til 1945. Over 90 000 saker ble etterforsket.

Skribenten er kommunikasjonsrådgiver i Riksarkivet.

■ Dokumentmengden var stor i landssviksaken mot NS-riksadvokat Jørgen K. Nordvik, men ikke så stor som saksbunkene på kontoret hans. Ukjent fotograf. Riksarkivet, Landssvikarkivet, Oslo politikammer, dom 4087.

Wikipedia

og arkivene som døråpnere

Erik Fløan

“Vi må være på sosiale medier,” er et ofte hørt utsagn i halvmørke møterom med oppskåret frukt og lunken kaffe. Typisk vil tankene henledes til Facebook, Twitter og Instagram. Leksikon assosieres ikke med chattebobler. Men med millioner av lesere hver eneste dag, og bak dem et samfunn i aktivitet for å skape innhold, er Wikipedia verdens største sosiale medium.

Navnet Wikipedia kommer fra hawaiisk *wiki* (hurtig) og gresk *ency-*

klopedi (oppslagsverk). Etter 13 år har Wikipedia over 22 millioner artikler på 287 språk. Tradisjonen går derimot tilbake til Diderots *Encyclopedie* i opplysningstiden. 200 mennesker ble bedt om å skrive ned all verdens kunnskap. Leksikonet ble øyeblikkelig forbudt og bannlyst, fordi det var maktkritisk, men mest alvorlig, fordi forfatterne var anonyme.

Wikipedias formål er å skape og utgi en så god som mulig, fri encyklopedi til alle verdens mennesker på deres eget språk. Wikipedia er opplysningstradisjon og modernitet i ett.

Hvorfor oss?

Den store leserskaren er den viktigste grunnen til å beskjeftige seg med Wikipedia. Gjennom å være til stede på Wikipedia, kommer arkivene nærmere sitt eget mål om formidling av kunnskap. Wikipedia er ikke først og fremst en endestasjon for kunnskap, men en inngang til den.

Ser man bort fra det faktum at mesteparten av befolkningen benytter Wikipedia i en eller annen grad, kan man se på Wikipedia som et nytt verktøy for presentasjon av kunnskap. Wikipedia utvikler stadig nye teknologiske muligheter for å bearbeide og formidle kunnskap. Arkivene sitter med mengder av data og metadata som kan innby til uante muligheter i fremtiden.

Hvis arkivene bidrar til å kvalitetssikre innhold og lenke til egne ressurser, vil det ikke bare bidra til å lede flere interesserte til arkivene.

Det bidrar også til å fremme arkivene som gjenkjennelige og tilstedeværende aktører i offentligheten.

Givende arbeid

En erfaring fra Arkivverkets prosjekt er at det rent tekniske stort sett har gått greit, mens mer av kursingen har blitt brukt til å drøfte Wikipedias normer og faglige problemstillinger underveis i arbeidet. De få spørsmålene som deltagerne har stilt i etterkant av innføringskurset, har for det meste vært av teknisk art, og lot seg løse raskt. Produksjonen av artikler har vært større enn forventet, sett i forhold til tidsbruken.

Alle har et privilegium, men ingen rett, til å bidra på Wikipedia. Wikipedia har kommet til et stadium der allmennkunnskapen i stor grad er beskrevet, mens dybde og kvalitet blir overlatt til en snevrere krets av entusiaster og fagfolk. Mytene må ikke stå i veien for et samspill som oppleves som utviklende for alle parter. Erfaringen fra prosjektet i Arkivverket så langt er at deltagerne entydig opplever arbeidet som givende.

Skribenten er wikipedianer og prosjektleder i Arkivverket.

■ Erik Fløan leder Arkivverkets Wikipedia-prosjekt.

Foto: Nils Kristian Thompson Eikeland/Trønder-Avisa.

“I skuggan av ett världskrig”

utställning i Vadstena

Andreas Wallgård

Att det 2014 är 100 år sedan det första världskriget bröt ut har väl inte ha undgått någon? En strid ström av litteratur, TV-program och artiklar har sett dagens ljus under året. Landsarkivet i Vadstena har dragit sitt strå till denna stack genom utställningen *I skuggan av ett världskrig* som invigdes i början av sommaren.

Utgångspunkten har varit att skildra hur krigsåren på olika sätt påverkade vår del av Sverige (Östergötland, Småland och Öland). Landsarkivet i Vadstena finns i ett slott som sommartid har tusentals besökare. Det har därför varit viktigt för oss att skapa en låg tröskel in till oss och våra utställningar. Ett sätt har varit att levandegöra bilden av historien som arkiven ger med hjälp av föremål. Denna gång har exempelvis flygplansutrustning från 1910-talet

■ Tysk flygspaning över Flandern år 1917. Arkivet förvaras i Bundesarchiv.

lånats in från Flygvapenmuseum i Linköping.

Ritningar och orderböcker från Motala verkstad

Vad kan då besökaren ta del av i utställningen? Krigsårens tider av brist och ransonering avspeglas i domböckernas rättegångshandlingar. Att hoten på haven i form av minor och ubåtar var påtagliga exemplifieras genom den tragiska historien om Sveriges svåraste minolycka då en mina bärgad utanför Västervik exploderade under pågående desarmering och dödade tio personer. Den ökade utlänningskontrollen under kriget avspeglar sig också i utställningen. Utländska medborgare som levit och verkat länge i Sverige blev plötsligt tvungna att meddela sin närvaro till myndigheterna.

Ur våra enskilda arkiv hämtas exempel på samtidens militära utrustning. Som exempelvis ritningar och orderböcker från Motala Verkstad som beskriver leveranser av turbiner till de största pansarbåtar som någonsin funnits i den svenska marinen.

I utställningen möter man även tre svenskar som av olika anledningar hamnade i stridens hetta på kontinenten. Sven Blom, bördig från Norrköping och långliggare vid Uppsala universitet, bodde sedan början av 1910-talet i Paris. När kriget stod för dörren blev den tidigare politiskt ointresserade östgöten starkt engagerad för Frankrikes sak och han skrev

■ Nils de Maré i persisk uniform, fotograferad i Teheran 1911. Arkivet förvaras i Riksarkivet.

in sig i främlingslegionen. Tiden vid fronten blev kort för Blom som efter en förfrysningsskada framförallt ägnade sig åt att för det svenska konsulatets räkning hålla brevkontakt med

■ Einar Eklöf fotograferad i Tyskland efter krigsslutet. Foto: Privat.

de svenskar som fanns i de franska styrkorna.

Svensk officerare i den preussiska armén

I Sverige sympatiserade många tongivande personer med Tysklands sak i kriget. Ett 70-tal svenskar, till övervägande del officerare, valde att sluta upp som frivilliga i den tyska armén. En av dem var Nils de Maré, uppvuxen i Eksjö där hans far var regimentschef. Efter att ha fått pröva sina militära vingar i Persien under början av 1910-talet följde han med tyska kollegor in i den preussiska armén.

Som flygspanare kartlade han bland annat ställningarna i Flandern mot slutet av kriget och fick järnkorset för sina insatser.

Den tredje personen i utställningen som lyfts fram är Einar Eklöf som lämnade Öland för USA i unga år.

I brist på arbete skrev han år 1916 in sig i den amerikanska armén och blev en av flera tusen svenskättade som stred på amerikansk sida i kriget. Einar ingick i trupperna som försvarade Paris vid den sista tyska offensiven, överlevde otaliga språnganfall, låg på fältsjukhus med skador av senapsgas och deltog i den ockupationsstyrka som stannade kvar i Tyskland efter krigsslutet. Några år senare återvände Einar från USA till sin barndomsgård på Öland där han blev kvar till sin död 1982.

Utställningen visas t o m april 2015.

Skribenten är verksam vid Riksarkivet, Landsarkivet i Vadstena.

Ett givande samarbete

mellan Historiska museet och Riksarkivet

Karin Borgkvist Ljung

År 2004 försökte Riksarkivet, Stockholms stadsarkiv (SSA), TAM-arkiv (Tjänstemäns & Akademikers arkiv) m.fl. få tillstånd en gemensam Arkivens dag på Kulturhuset då Uwe Bödewadt var chef där, men det hela föll platt av pekuniära skäl. Samma år startade ABM-centrum (Kungliga biblioteket, Nationalmuseum, Naturhistoriska riksmuseet, Nordiska museet, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och Talboks- och punktskriftsbiblioteket) sitt arbete, men såg sig dessvärre tvungna att avsluta

projektet vid 2010 års utgång. Anledningen var att frågorna blivit allt för resurskrävande och komplexa.

Populära ämnet "Släktforskning"

I februari 2013 fick undertecknad en förfrågan från Historiska museet om vi kunde tänka oss att bidra med föredragshållare kring det så populära ämnet "Släktforskning". När Programansvarig Karina Hedman skickat över förslag på överenskommelse och efter att Riksarkivarie Björn Jordell uttryckt sitt bifall inleddes vårt, som det skulle visa sig, mycket givande samarbete. Detta samarbete,

som har till syfte att öka kännedomen om hur man hittar sina släktingar med hjälp av arkivforskning. Föreläsningarna genomförs alltid i museets lokaler. Riksarkivet bidrar med föreläsning, medverkande, innehåll, bokförsäljning och handskriftstydning. Historiska museet bidrar med lokaler, teknik, annonser (information på dagspressens museisidor, nyhetsbrev www.historiska.se och Facebook.) samt tar emot bokningar av biljetter.

De föreläsningar som genomförts av personal från Riksarkivet är följande:

■ Anna-Karin Westerlund föreläste om fader okänd.

Foto: Karin Borgkvist Ljung.

- “Har du en soldat i släkten?”, föreläsare Jan Dahlström, avdelningschef, avdelning Arninge. Jan visade åhörarna hur man i sin släktforskning använder Krigsarkivets samlingar.
- “Hitta din släkt i Riksarkivets enskilda arkiv”, föreläsare Christine Sundby, arkivarie vid avdelning Arninge. Christine gav exempel på uppgifter tagna ur släkt-, gårds-, förenings-, företags- och politiska partiers arkiv.
- “Hjälpkommittén för Finlands barn”, föreläsare Nina Linder, arkivarie vid avdelning Marieberg. Nina berättade hur man letar efter sina rötter i detta arkiv. En YLE-producerad film från 2005 visades och där kunde vi se hur en äldre dam hittat sina biologiska syskon i Finland, som hon inte sett på 50 år.
- “Fader okänd”, Anna-Karin Westerlund en omtyckt föreläsare från Landsarkivet i Uppsala, visade intresserade åhörare hur man letar efter sina rötter trots att man i kyrkböckerna sett att barnets far står som “okänd”. Många tips om var man kan leta gavs och framför

allt inskräppte Anna-Karin att man inte ska ge upp i första taget.

Bokhelg

Antal åhörare har varit mellan 60 – 130 personer och många intressanta och adekvata frågor har fått sina svar. Vidare har undertecknad kunnat sälja böcker och annat ur Riksarkivets butik samt kunnat hjälpa till med transkribering av de av åhörarna medhavda dokumenten.

Under en “Bokhelg” på Historiska museet medverkade undertecknad med information och försäljning av Riksarkivets böcker och broschyrer. Information om kommande “Öppna föreläsningar” och seminarier delas också ut under dessa tillfällen

Kommande föreläsningar med personal från Riksarkivet:

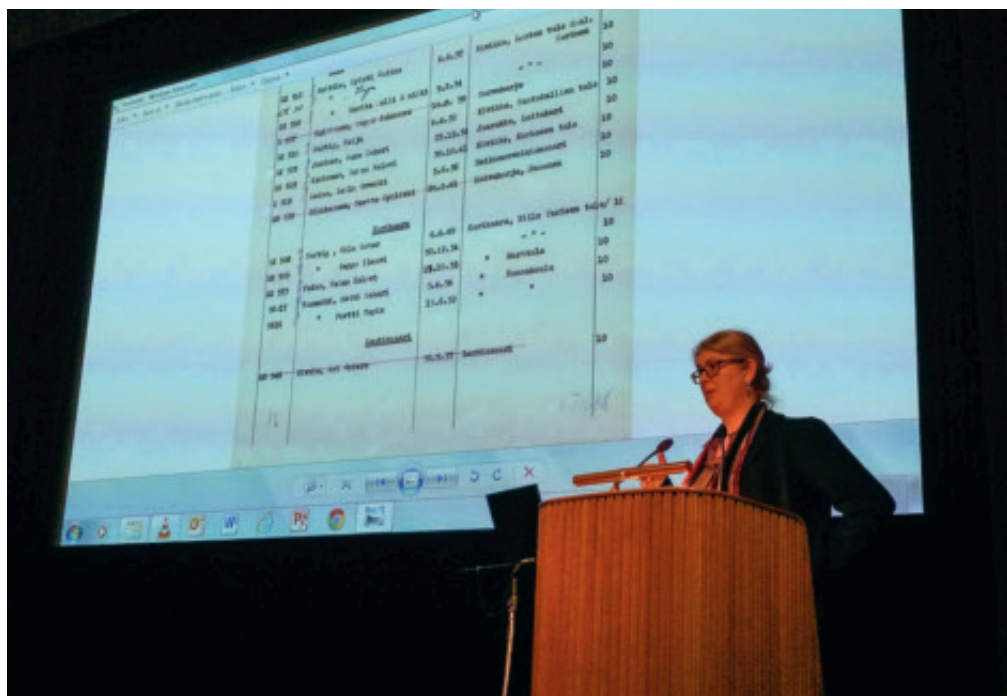
- “Soldater i Släkten” den 3 oktober 2014, föredragshållare är Mats Hemström, arkivarie vid avdelning Marieberg. Mats föredrag kommer främst att beröra vanliga soldater och kortfattat nämna ryttare, båtsmän, officerare och värvade soldater.

- “Släktforskning för invandrade” den 24 oktober 2014, Lars Hallberg, 1:e arkivarie vid avdelning Marieberg, berättar om hur man söker sina rötter utifrån sin bok “Källor till invandringens historia”. Bertil Oppenheimer, släktforskar och auktoriserad revisor som inte arbetar i Riksarkivet, berättar om sin judiska släktforskning utifrån sin bok “Till Sverige – Historien som aldrig blev berättad”.
- “Kriminella i släkten” den 5 december 2014, Karin Borgkvist Ljung, 1:e arkivarie vid avdelning Marieberg berättar hur man i de olika arkiven söker efter brottslingar och även vilka straff som utdelades.

Denna samverkan mellan Riksarkivet och Historiska har renderat fler besök både i våra läsesalar och på digitala forskarsalen, se där en riktig synergieffekt!

Skribenten är verksam vid Avdelning Marieberg, Nationella divisionen i Riksarkivet.

■ Nina Linder berättade om hur man kan hitta sina rötter i arkivet “Hjälpkommittén för Finlands barn”. Foto: Karin Borgkvist Ljung.

Ny arkivlov i Island

Eiríkur G. Guðmundsson

I maj måned vedtog det islandske parlament, Altinget, en ny arkivlov, som det har taget seks år at lave. To gange blev lovforslag fremlagt på tinget. I begge tilfælde blev det diskuteret meget, mest uden for tinget, som fik en del kommentarer og forslag om ændringer. Det er lykkedes at udarbejde en god og solid lovgivning, som markerer en ny epoke på arkivområdet i Island. I 2012 blev

offentlighedsloven ændret og samtidig også loven om Nationalarkivet. Nogle af de ændringer, som omtales her, kom ind i loven allerede da.

Detaljeret lov

Den gamle lov hed *Loven om Islands Nationalarkiv*. Den nye lov hedder *Lov om de offentlige arkiver*. En passende navneændring. De offentlige arkiver er Nationalarkivet og regionalarkiverne.

Den nye lov er meget detaljeret og har i alt 50 paragraffer, dobbelt så

mange som den gamle lov fra 1985. Dette faktum indikerer målestokken af ændringer, der er lavet. Selv om den nye lov er detaljeret, kan vores minister, og skal i nogle tilfælde, udgive regulativer om visse dele af loven. Loven indebærer en del fornyelser, som styrker arkiverne og giver dem mulighed for større indflydelse på den offentlige arkivdannelse. Loven klargør også ansvaret, som de afleveringspligtige har, og den sætter større krav på lederne i den offentlige sektor.

Islands Nationalarkiv har den overordnede rolle som hovedorganisation og skal lede og administrere den offentlige arkivforvaltning. Regionalarkiverne er selvstændige arkiver, som kommunerne kan oprette og drive med tilladelse fra Nationalarkivet og ministeriet.

Her er gjort rede for de største ændringer loven indebærer.

Øget adgang

Offentlighedens og forskeres ret til adgang til oplysninger i de offentlige arkiver er gjort endnu tydeligere i den nye lov. Tilgængeligheden er større end før, fordi den nu omfatter alle arkivalier, både på papir og digitale informationer i databaser.

Regler med hensyn til tidsbegrænsninger er også blevet mere udtrykkelige. Tidsbegrænset adgang var en del af offentlighedsloven, men er nu en del af arkivloven. De offentlige arkiver er forpligtiget til at give offentligheden adgang til arkiver, der

■ Den islandske nationalarkivar præsenterer den nye arkivlov i Island på de Vestnordiske Arkivdage i Nuuk 26. august. Foto: Hrefna Róbertsdóttir.

er 30 år eller ældre, hvis ikke dokumentet er omfattet af andre tidsbegrænsninger.

Andre tidsbegrænsninger for adgang er 50 år for kirkebøger og folketællinger, 80 år for følsomme, private oplysninger, og sygejournaler er lukket for adgang i 100 år. De plejede at være lukket i al evighed for alle andre end det enkelte individ selv og for forskning.

Direktøren for et offentligt arkiv kan forlænge adgangsbegrænsninger til 110 år i tilfælde af personfølsomme oplysninger eller oplysninger om følsomme offentlige emner, f. eks. angående landets sikkerhed.

Det kan tilføjes, at arkivloven gælder for dokumenter, der er 30 år eller ældre. Offentlighedsloven gælder for dokumenter, der er mindre end 30 år gamle, og adgang til følsomme oplysninger i forskningsøjemed er udvidet, men med visse betingelser. Betingelserne kan være *ikke* at vise oplysningerne til en tredje part, ikke at tage kontakt med dem som oplysningerne vedrører, ingen kopier kan tages, og tilladelse fra Datatilsynet kan være påkrævet.

Den person, der er blevet nægtet adgang til materiale i et offentligt arkiv, kan klage til et ankenævn, som træffer afgørelse i konflikten. Denne klageret er den samme som den i offentlighedsloven.

Klarere afleveringspligt

Den nye arkivlov fastsætter mere tydeligt end den ældre lov, hvem der er forpligtet til at aflevere dokumenter eller data til et offentligt arkiv. Det er alle statslige og kommunale myndigheder og institutioner, forvaltningsudvalg, private foretagender, som er blevet overdraget visse offentlige servicefunktioner, og virksomheder hvoraf 51 % eller mere er i offentlig eje. De statslige instanser afleverer til Nationalarkivet og de kommunale til regionalarkiverne, med mindre kommunen ikke har et regionalarkiv at aflevere til. I de tilfælde skal de kommunale myndigheder aflevere til Nationalarkivet.

Nyt er, at Altinget og tingets ombudsmand ikke længere er afle-

veringspligtige til Nationalarkivet. Altinget argumenterede for, at det ville have lignende vilkår som i f.eks. Danmark.

Nationalarkivets rolle

Islands Nationalarkivs rolle er at implementere den offentlige arkivering og records management. Dette er defineret i paragraf 8. Det skal bl. a. udstede regler og vejledning om, hvordan records management og arkivering skal være hos det offentlige og andre afleveringspligtige. Det skal udstede regler om aflevering af arkivmateriale til de offentlige arkiver, også udstede regler om bevaring og kassation. Endvidere skal det udarbejde forslag til ministeren om udstedelse af hjemmel til oprettelse af et regional arkiv og derefter udstede virksomhedsregulativ. Desuden skal Nationalarkivet have opsyn med regionalarkivernes virksomhed.

Ovennævnte roller er ikke nye, men de er mere udførlige beskrevet. Nogle bliver bedre beskrevet i særskilte paragraffer.

Ved lovfortolkningen er der lavet den væsentlige ændring, at ministeren skal give sit samtykke til regler og underskrive dem. Endvidere er det nyt, at ministeren skal godkende oprettelse af et nyt regionalarkiv. Før var det Nationalarkivets bestyrelse, som havde den rolle. Med hensyn til bestyrelsen så er dens rolle ændret til nu at være rådgivende instans. Alt ansvar, fagligt og finansielt, ligger nu hos nationalarkivaren.

Offentlige arkivers rolle

Et særskilt paragraf beskriver de offentlige arkivers rolle. Det er en selvfølge at omtale, at de indsamler, bevarer og tilgængeliggør arkivalier samt vejleder brugerne. Men her er også fastlagt, at de skal føre tilsyn med de afleveringspligtige, og dermed kan de få adgang til deres arkivlokaler. Arkiverne skal, så vidt økonomien tillader, forske i arkivmaterialet og prøve at indsamle dokumenter fra andre parter end de afleveringspligtige, for at sikre at der bevares kilder om nationens historie.

Vederlag og bøder

Som forsøg på at forbedre arkivforholdene i den offentlige sektor er der i den nye lov en paragraf om ledernes ansvar i afleveringspligtige institutioner, specifikt og tydeligt. Det er nu strafbart ikke at opfylde nogle af de krav, der bliver stillet til de afleveringspligtige. For eksempel kan en person straffes med bøde eller fængsel i op til tre år, hvis han eller hun ignorerer (forsømmer) afleveringspligten, ikke organiserer sagsakter i henhold til regler, ikke tager affære mod ulovlig adgang eller ændringer af dokumenter, kasserer uden tilladelse, ikke holder tavshedspligten, eller bryder betingelserne for forskningsadgang.

Opkrævning af gebyr

Arkivloven giver øgede muligheder for at opkræve gebyr. Det er for eksempel nyt, at kommuner, som afleverer deres arkivalier til Nationalarkivet, nu skal betale for tjenesten. Det er også nyt, at arkiverne kan kræve betaling for opbevaring af dokumenter, som er mindre end 30 år gamle, indtil de bliver 30 år. Her skal ministeren fastsætte en takst.

Private arkiver

En anden nyhed er en ny bestemmelse om modtagelse af private arkiver. Alle arkiverne har modtaget private arkiver, men nu er det formelt klare. Et offentligt arkiv er autoriseret til at tage imod dokumenter til bevaring fra andre end offentlige myndigheder og institutioner, hvis de anses for at være af betydning. Nationalarkivaren skal tage initiativ til en national politik om samling af private arkiver i samarbejde med relevante officielle parter.

Den nye arkivlov giver håb om forbedringer på arkivområdet i Island. Og det er klart, at vi som arbejder i arkiverne, står over for nye og spændende udfordringer.

Skribenten er nationalarkivar i Island.

Arkivarer

deltager i Nordisk historikermøde i Joensuu

Leon Jespersen

For 28. gang blev der afholdt nordisk historikermøde. Denne gang d. 14.-17. august på universitetet i Joensuu, der er Finlands og dermed Nordens østligste universitet, nær grænsen til Rusland. De nordiske historikermøder har gennem tiden afspejlet forholdet mellem de nordiske lande og deres relationer til udlandet. Det første møde i 1905 var præget af det spændte forhold mellem Norge og Sverige efter unionens opløsning. I dag er det helt andre træk, der præger møderne.

Arrangementerne

Som tidligere nordiske historikermøder var dette et stort "tag-selv-bord", hvor deltagerne kunne vælge mellem mange tilbud. Måske for mange, for hver for- og eftermiddag var der 17 forskellige ting, man kunne vælge mellem. De finske arrangører havde naturligvis overvejet, om man skulle koncentrere sig om færre temaer eller vælge det "fulde udtræk".

Det var det sidste, der blev gennemført. På den ene side er det et luksusproblem, at man kan vælge mellem mange sessioner, rundbordssamtaler og frie foredrag, og måske gerne ville have deltaget i to samtidige. På den anden side blev

det i nogle tilfælde et praktisk problem, at kun få eller ingen mødte frem. Med 350 deltagere ville en jævn fordeling give ca. 20 deltagere pr. arrangement. Men deltagerne fordelte sig naturligvis anderledes. Variationen i udbud og præsentationsformer har absolut også en fordel. Og hele arrangementet forløb fint og vidnede om, at de finske værter havde planlagt mødet godt.

Arkivarer deltager

Frem til "nullerne" lå de nordiske historikermøder og de nordiske arkivdage i forlængelse af hinanden, så man havde mulighed for at deltage i begge på samme rejse.

I Joensuu deltog mindst 10 arkivarer i historikermødet. Heraf holdt de fem foredrag (jf. illustrationer). Nationalarkivar Eiríkur G. Guðmundsson holdt et frit foredrag om "Den islandske folketælling 1703 – en del af UNESCO's verdensminde". Folketællingen blev for nylig optaget på UNESCO's liste over den skriftlige kulturarv. Optagelsen forpligter til at udbrede kendskabet til tællingen. – Hrefna Róbertsdóttir (også fra Islands Nationalarkiv) holdt foredrag om "Danish merchants in Iceland and the Faro Islands in the 17th and 18th centuries".

Fra Statens Arkiver, Danmark, holdt tre arkivarer foredrag. Tyge Krogh om "Choosing the crime scene. Suicide murderers' choices of location for their crime in 18th century Copenhagen". – Nanna Floor Clausen om "The Development of the number of widows and their house-

■ En nordisk arkivar-trojka: fra venstre seniorforsker (og Nordisk Arkivnyts hovedredaktør) Leon Jespersen, Statens Arkiver, nationalarkivar Eiríkur G. Guðmundsson og seniorforsker Hrefna Róbertsdóttir, begge fra Islands Nationalarkiv.

Foto: fhv. arkivar Erik Nørr.

■ Nanna Floor Clausen, Statens Arkiver.
Foto: Sören Edwinsson.

holds in 19th century Denmark” og om “Dansk Demografisk Database. Ægteskabsmønstre i det 19. århundrede”. Endvidere holdt Leon Jespersen foredrag om “Bondeprotester og modforanstaltninger i Danmark ca. 1520-1700”.

Arkivarer deltager i og bidrager til nordiske historikermøder; men hvis man fik reetableret den tidligere forbindelse mellem nordiske historikermøder og nordiske arkivdage, kunne langt flere arkivarer deltage i begge arrangementer til gensidig gavn for begge parter.

Et transnationalt tema

Det fælles tema for historikermødet var “Övergångar – Gränser och möten i nordiska rum”. Dette transnationale, grænseoverskridende tema prægede hele programmet (<http://www.uef.fi/en/nordiskahistorikermotet/etusivu>). Komparation mellem lande, histoire croissée m.m. indgik i flere præsentationer. Kritikken rettede sig bla. mod metodologisk nationalisme – at nationen / nationalstaten tages som det naturlige udgangspunkt for undersøgelser. I én session blev det – med et glimt i øjet – diskuteret, om der også kunne tales om en metodologisk nordisme. Og det blev også problematiseret, hvad Norden omfattede.

Det grænseoverskridende tema resulterede i mange interessante undersøgelser og vinkler, men det

lå også i temaets natur, at der kunne sættes spørgsmålstejn ved Norden som forskningsområde og nordisk som konferencensprog.

Fremtiden: Blandinavisk, Denglish eller?

Overvejelserne om færre indslag eller en bred vifte af tilbud vil helt sikkert fortsætte. Det vil overvejelserne om konferencensprog også. Som det allerede er fremgået af arkivarernes indlæg på mødet var omkring halvdelen af indslagene på engelsk, den anden halvdel på “blandinavisk”, hvor man forsøger at tale langsomt, tydeligt og indskyder ord fra andre nordiske sprog, hvor man ved, sprogene adskiller sig.

Fordelingen mellem engelsk og nordiske sprog viser, at man står i et vadeded. Tanken var vist et “enten-eller” med hensyn til nordisk eller engelsk, men i praksis blev det også blandet: “Nordism med pragmatism”, som en deltager træfsikkert formulerede det, når der blev skiftet mellem nordisk og engelsk.

Temaet – det transnationale aspekt – gav også anledning til tanker om sprogvalg og -begrænsninger. Var der en diskrepans mellem det transnationale tema og fastholdelse af nordiske sprog? Det kan man have forskellige meninger om. På den ene side er de nordiske historikermøder et af de få fora, hvor nordiske kolleger kan træffes og tale nordisk, mens der findes mange udbud på engelsk. På den anden side gælder dette ikke for islændinge og finner, der må betjene sig af norsk, svensk eller dansk. Ved flere sessioner var indbudt ikke-nordiske historikere, og udviklingen synes uafvendeligt at gå mod det engelske.

På de sidste nordiske arkivdage i Tampere 2012 udtalte Pertti Hakala, at engelsksprogede, nordiske arkivdage ville være noget andet – og det samme gælder historikermøderne (NA 2012:3). Få nordiske historikere taler “proper English” – ingen nævnt, jeg selv ikke glemt. For noget af det engelsk, der tales, kan være ganske vanskeligt at forstå. Og det kan også påvirke muligheder for argumentati-

on og det faglige niveau. Uanset hvad man vælger, kan der være problemer med hhv. det afsendte og modtagne budskab, og den dag, nordiske sprog opgives, kan der også være problemer med at læse hinandens sprog. Som det fremgik af mødet, læser vi i forvejen hinanden for lidt i Norden.

Sprogproblematikken nævnes her, fordi den ikke kun har relevans for nordiske historikermøder, men også for nordiske arkivdage og for det blad, du netop læser i. Dybest set har det relevans for alt nordisk samarbejde. Sprogspørgsmålet blev ikke eksplicit et problem eller tema på historikermødet, men det blev drøftet i pauserne. Vigtigst var det faglige indhold.

Afslutning

Historikermødets transnationale aspekt viste sig frugtbar. Det blev i mange henseender et vellykket arrangement. Der var livlige debatter, der blev knyttet kontakter, og i pauserne fandt fagfæller sammen. Mens det transnationale prægede temaerne, satte det tværnationale sit præg på festmiddagen, hvor forskellige nationaliteter bevidst blev sat sammen.

Til overraskelserne hørte, at en af historikermødets travle arrangører, professor Kimmo Katajala, efter festmiddagen optrådte som rockmusiker i et velspillende band. Lige så overraskende var det, at de historikere, der hele dagen seriøst havde deltaget i diskussionerne, nærmest katapulterede sig ud i vild dans, før personalet kunne fjerne bordene fra dansegulvet. – På flere måder viste historikermødet sig livskraftigt.

■ Tyge Krogh, Statens Arkiver.
Fotograf: Tom Jersøe.

NorDig 2014

Ett nordiskt seminarium om digital arkivering gick av stapeln i Köpenhamn 3 och 4 juni

**Magnus Geber &
Håkan Lövblad**

Seminariet bygger på en lång tradition av samarbete mellan de nordiska riksarkiven gällande e-arkiv och digitalt bevarande. Det första mötet hölls i Oslo 1986. Samarbete har sedan dess bedrivits med olika former av möten och kontakter. Under 90-talet genomfördes samarbetsprojektet TEAM finansierat av samnordiska medel. Sedan 1999 har var tredje år hållits ett större seminarium med ett relativt stort antal deltagare från de olika riksarkiven. Mellan dessa

har hållits mindre, ibland tematiska möten, ofta inom ramen för Nordisk Arkivakademi. Flera av dessa möten har tidigare rapporterats i Nordisk Arkivnyt. Samarbetet har bland annat resulterat i att Island använder samma leveransmodell för e-arkiv som Danmark, att Norge, Sverige och Finland använder samma metadata-standard för databas-leveranser och att Sverige och Norge har samma lagringsmjukvara.

I och med årets seminarium i Köpenhamn har arrangörskapet för de större seminarierna gått runt och var åter i Danmark. Den här gången samlades ca 35 medarbetare från alla

de nordiska riksarkiven. Seminariet innebar att man fick träffa gamla och nya kolleger inom området och fick möjligheter till olika former av framtida kontakter.

Seminariet bestod som brukligt av några föredrag och ett antal tematiska workshops. I år var det dock ovanligt många workshops, 16 stycken. Bland temana som var uppe till diskussion kan nämnas Tillgängliggörande av e-arkiv, Lagringslösningar, Specifikationer för leverans (eARD-projektets förvaltningsgemensamma specifikationer, FGS, m.fl.), PDF/A och Konvertering/Migrering. Två workshops ägnades

■ Deltagare i NorDig-seminariet fotograferade i Rigsarkivets gård.

Foto: Peter Wodskou Christensen.

Indtryk fra seminaret

■ Terje Pettersen-Dahl, Riksarkivet i Oslo.

■ Karin Bredenberg, Riksarkivet, Stockholm.

■ Mats Berggren, Riksarkivet, Stockholm.

■ Lone S. Jespersen, Statens Arkiver, Danmark.

■ Anders Bo Nielsen, Statens Arkiver, Danmark.

■ Sigríður Eythórsdóttir lærde deltagarna att tala skandinaviska.

Fotos: Tommy Balle.

åt Databasleveranser. Detta har extra aktualitet på grund att det ingår i det EU-finansierade projektet eArk, där bland annat danska och norska riksarkiven deltar, och svenska riksarkivet "konsultar". Det projektet, liksom det likaledes EU-finansierade och av svenska riksarkivet ledda PREFORMA, gällande mjukvara för lagringsfilformat, presenterades kort på seminariet.

Ser man till de olika nordiska länderna kan konstateras att konsensus råder om att arkivlagar är en avgörande grund för riksarkivens legitimitet som en aktör i statsförvaltningen och samhället. När det gäller medlen för att uppnå målen med arkivlagarna förefaller det som att främjande ses som mest effektivt. Finland har lagt ned sin tillsyn medan Islands nationalarkiv har fått utökade befogenheter i den nyligen beslutade arkivlagen. Danmark förefaller vara det enda land som sys-

tematiskt tar tillvara erfarenheter från tillsyn och infogar dessa i dokumenterad omvärldsbevakning som ligger till grund för prioriteringar i verksamheten.

På en konceptuell nivå råder det överensstämmelse mellan de nordiska länderna när det gäller bevarandet av elektroniska handlingar. Metoder är överensstämmande även om tillämpningar varierar. Det som framför allt är positivt är att bevarandet av integriteten vid överlämnade av elektroniska handlingar har antagit professionella former med fastlagda filstrukturer, checksummor, e-signaturer och automatiserade testrutiner. Det förekommer dock inte mycket diskussion om arkivaliska grundprinciper som definitioner av handlingar och arkiv, redovisning av arkiv eller gallring av handlingar eller annorlunda uttryckt frågor om kontexter och arkivalisk autenticitet. Det är möjligt att de senare frågorna

bottnar i de nationella jurisdiktionerna och därför är svårare att diskutera, även om det arkivaliskt professionella borde vara överensstämmande på ett principiellt plan.

För användningen av arkiven berördes hindren av integritetsskäl som befarades kunna bli större. Från Finland rapporterades ett intressant arbete om persistenta identifikatorer.

Presentationerna m.m. från seminariet finns tillgängligt på <http://nordig2014.wordpress.com/>. Där finns också en 44-sidig rapport som beskriver statusen vad gäller digital arkivering på riksarkiven i alla de fem nordiska länderna.

Magnus Geber är avdelningsdirektör och Håkan Lövgren är enhetschef i Riksarkivet i Marieberg.

En arkivintensiv vecka i Pittsburgh, USA

Ann-Sofie Klareld

AERI, Archival Education and Research Institute, har sedan 2009 anordnats en gång per år i USA. Syftet är att skapa en dynamisk mötesplats och bidra till att utveckla en internationell, kollegial samarbetsmiljö för arkivforskare, lärare och doktorander inom det arkivvetenskapliga fältet. AERI finansieras med hjälp av medel från the Institute of Museum and Library Services och organiseras av olika värdinstitutioner: år 2009 av University of California Los Angeles (UCLA), år 2010 av Univer-

sity of Michigan Ann Arbor, 2011 av Simmons College Boston, 2012 åter av UCLA och 2013 av University of Texas at Austin. I år hade turen kommit till University of Pittsburgh. Jag hade för månen att som doktorand, tillsammans med min handledare Karen Anderson, professor vid Mittuniversitetet, resa till Pittsburgh och delta i det veckolånga institutet den 14-18 juli 2014.

Stärka forskning och utbildning

AERI är öppet för lärare, forskare, doktorander och studenter. Syftet är att stärka forskning och utbildning

samt att stödja nätverkande och bilda grogrund för framtida samarbeten, såväl nationellt som internationellt. Institutet bildar en dynamisk gemenskap där forskare, lärare och studenter kan mötas och diskutera aktuell forskning, utbildning, teoriutveckling, publicering, karriärmöjligheter etc. Ett ytterligare mål är att bidra till att bygga upp en större och mer varierad grupp av doktorander inom det arkivvetenskapliga fältet. Emerging Scholars Program ger därför upp till sex studerande på grund- och avancerad nivå möjligheten att söka stipendium för att vara med under AERI-veckan och känna efter om de skulle vilja gå vidare till studier på forskarnivå.

Runt hundratalet personer deltog i årets AERI. Många hade rest långt – deltagarna kom bland annat från Australien, Brasilien, Japan, Kanada, Kina, Kroatien, Nya Zeeland, Thailand, USA med flera länder. Jag och Karen var de enda deltagarna från Sverige, och även från Norden. Jag vill därför gärna dela med mig av mina upplevelser till kollegor och andra arkivintresserade. Det är naturligtvis ett stort privilegium att ha fått vara med och ta del av det senaste som är på gång just nu inom arkivvetenskaplig forskning runt om i världen. Dagarna var fyllda till bredden av intressanta föreläsningar, workshops och posterpresentationer. Varje morgon började med en gemensam föreläsning och därefter hölls tre paral-

■ Richard Cox, professor vid University of Pittsburgh och en av arrangörerna för AERI 2014. Foto: Tonia Sutherland

■ Dalena Hunter, doktorand vid UCLA, presenterade en poster med titeln *Out of the Archival Closet: Opening the Historical Record to Black Lesbian Lives*.

Foto: Tonia Sutherland

lella sessioner. Efter lunch var det åter tre parallella sessioner, och som avslutning på dagen antingen en gemensam aktivitet eller ytterligare tre valmöjligheter. Det var svårt att välja då flertalet föreläsningar och workshops verkade mycket intressanta. Flera av kvällarna ägnades åt olika sociala aktiviteter och veckan avslutades med ett studiebesök på Frank Lloyd Wrights berömda hus Fallingwater som numera är ett välbesökt museum där de nyligen påbörjat en stor genomgång och organisering av sina arkiv. Samtliga deltagare bodde på ett "dormitory", det vill säga ett studenthem, på campusområdet.

Mentorskap

Ett övergripande syfte med AERI är att ge deltagarna en unik möjlighet att träffas och utbyta tankar och erfarenheter med varandra. En viktig del i detta är mentorskapet, och därför hade varje studerande blivit tilldelad en mentor, vilket var väldigt givande. Bland annat anordnades en av kvällarna en "mentormiddag". Eftersom arkivvetenskap är ett så pass litet ämne blir det ytterst värdefullt att inhämta tankar och kommentarer utanför den egna institutionen och det egna landet. Min mentor, Amelia Acker, hade nyligen disputerat och

fått anställning som lärare vid Pittsburgh University. Hennes avhandling fokuserade på arkivering av sms och hon intresserar sig även för uppkomst och standardisering av andra, nyare, former av informationsobjekt som skapats med mobiltelefoner.

Deltagarnas bakgrund och intresseområden uppvisade en stor variation.

■ Från vänster: Joanne Evans (Monash University), Luciana Heymann (Center of Research and Documentation of Brazilian Contemporary History) Sue McKemmish (Monash University) och Xiaoyu Huang (IRM School at Renmin University of China). Ett viktigt syfte med AERI är att skapa en plattform där forskare och lärare kan mötas och utbyta tankar och idéer.

Foto: Tonia Sutherland

Många hade, liksom jag, tidigare erfarenheter av praktiskt arbete vid olika arkivinstitutioner, myndigheter och andra organisationer. Varje deltagare hade sitt eget unika forskningsintresse och arkivvetenskapliga infallsvinkel. Jag har här valt ut några stycken som jag finner extra intressant att nämna eftersom de ger exempel på bredden i ämnesval och erfarenheter.

Sumayya Ahmed, doktorand vid University of North Carolina, forskar om sociala, kulturella och politiska frågor rörande bevarande och tillgängliggörande av muslimska och arabiska historiska manuskript i post-koloniala Nordafrika. Robert Riter, lektor vid the School of Library and Information Studies vid University of Alabama, undervisar och forskar om arkivens historia med ett särskilt fokus på de idéströmningar som även idag fortsätter att påverka såväl arkivteori som praktisk verksamhet. Sue McKemmish, professor vid Monash University, är involverad i flera stora forskningsprojekt och standardiseringsinitiativ och har publicerat åtskilliga böcker och artiklar inom forskningsdesign, metodik, metadata, records continuum-teori med mera. Hon är också engagerad i ut-

■ Ricardo Punzalan, lärare vid University of Maryland's College of Information Studies, höll en presentation med titeln *Valuing Our Scans: Assessing the Value and Impact of Digitizing Ethnographic Collections for Access* om att digitalisering som ett sätt att tillgängliggöra etnografiskt och antropologiskt arkivmaterial. Foto: Tonia Sutherland.

vecklingen mot en mer inkluderande arkivutbildning som kan möta de varierande behoven hos olika grupper i samhället. Kathy Carbone vid University of California är en doktorand med lång tidigare erfarenhet som dansare och koreograf, och fokuserar i sin forskning på hur konstnärer och artister uppfattar, använder och interagerar med arkivmaterial i sitt arbete. James Lowry, tidigare projektledare inom arkiv- och dokumenthantering i Etiopien, Nigeria, Ryssland och Tunisien och numera doktorand vid University College London, använder ekonomiska teorier och modeller för att undersöka restriktioner för tillgängliggörande av statliga arkiv. Richard Cox, professor vid University of Pittsburgh, har publicerat flera böcker inom arkivvetenskap och forskar just nu bland annat om olika aspekter av arkivvetenskapens historia, arkivhandlingars roll som bevis och som ett sätt att utkräva ansvar samt etiska fråge-

ställningar. Benedicta Obodoruku, doktorand vid Long Island University, hade nyligen disputerat på en avhandling om olika kommunikationsgenrer som FN använder för att hantera flyktingar från Afrikas Horn. Hon hade besökt ett flyktingläger i Tanzania och gjort intervjuer och observationer. Gillian Oliver undervisar och forskar vid Victoria University of Wellington. Hon intresserar sig särskilt för organisations- och informationskultur samt strävar efter att bygga och utveckla ett levande professionellt nätverk bland arkivare i Nya Zeeland.

Makt och mandat för statliga arkiv

Min egen forskning vid Mittuniversitetet handlar om hur *makt och mandat för statliga arkiv i Sverige organiseras och omorganiserar inom ramen för elektronisk informationsförvaltning*. Jag presenterade en studie med fokus på de olika diskurser som före-

kommer i diskussioner och framtidsplaner rörande statliga myndigheters digitala informationsresurser, och vilka konsekvenser dessa diskurser kan få för hur vi definierar och uppfattar begreppet arkiv.

Jag är mycket glad över att ha fått möjlighet att vara med på ett akademiskt institut av det här slaget. Förutom att det bidrog till att utveckla mig som forskare var det också givande på ett personligt plan att träffa andra arkivintresserade och knyta internationella kontakter.

Nästa år kommer AERI att äga rum vid University of North Carolina. Mer information om AERI finns på: <http://www.ischool.pitt.edu/aer2014/about.html>.

Skribenten är doktorand vid Avdelningen för Arkiv- och Datavetenskap, Mittuniversitetet i Sverige.

“Når dette blad næste gang kommer for et menneskes øjne”

Regionalarkivet i Ísafjörður i Vest-Island

Jóna Símónía Bjarnadóttir og Guðfinna Hreiðarsdóttir

Ísafjörður Arkiv blev stiftet i 1952. Arkivet er en del af Kulturhuset som indbyggerne kender som det Gamle Sygehus da huset blev bygget som sygehus i 1925 og blev brugt som sådan til 1989. I huset er foruden arkivet, et bibliotek, fotoarkiv og kunstmuseum. I arkivet arbejder regionalarkivaren og en arkivar, tilsammen 1,25 årsværk.

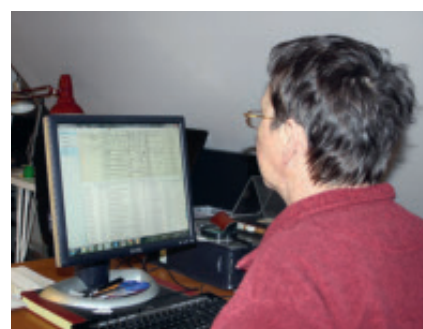
Samarbejde med Islands Nationalarkiv

Driften er traditionel men ligesom i andre arkiver og museer har den

ændret sig de sidste år. I arkivet pågår nu f.eks. et projekt i samarbejde med Nationalarkivet, digitalisering af sognemandtal (se Nordisk Arkivnyt 1, 2012). Her i Ísafjörður arbejder 4 kvinder med indtastning som vi håber vil forsætte i 2015. Projektet er del af statens støtte til arbejdsmarkedet i Vestfjordene.

Opbygning af Ísafjörður kommunes arkiver

Arkivet har i mange år arbejdet sammen med kommunens arkivar med indføring af arkivsystemer og vejledning til kommunens institutioner. Det var efter arkivets henstilling at man ansatte en arkivar ved kom-

■ Jóhanna Guðmundsdóttir indtaster sognemandtal.

Foto: Jóna Símónía Bjarnadóttir.

munen og samarbejdet indebærer blandt andet hjælp ved arkivering af ældre dokumenter, indkøb af emballage, kursusvirksomhed og indføring af nye arbejdsmetoder i arkiverne. Således er arkivet f. eks. direkte involveret i indføring af nye arbejdsmetoder i kommunens skoler. Det er vores vurdering, at samarbejdet utvetydigt har bevist sin værdi og at det har bevirket, at både arkivaren og arkivet har en stærkere stilling indenfor forvaltningen.

Nyerhvervelser

I 2012 fik arkivet 41 afleveringer og i 2013 var der 26, store og små. En af de mindre afleveringer var et brev i en flaske sammen med nogle ting som blev fundet i en væg i et gammelt hus, *Det Norske Bageri* som blev bygget i 1884. Arkivar Guðfinna Hreiðarsdóttir begyndte at forske i

■ Kulturhuset i Ísafjörður.

Foto: Jóna Símónía Bjarnadóttir.

■ Det dokument som blev fundet i Norske bageriet. Teksten er transskriberet i rammen her nedenfor. Foto: Jóna Símónía Bjarnadóttir.

■ Udstilling af arkivmateriale i Kulturhuset. Foto: Jóna Símónía Bjarnadóttir.

Brevet i glasflasken 1927

“Denne bolig er indrettet af min bror, Bergsveinn Guðmundsson tømrer og mig selv, Kristján Guðmundsson fabrikant i perioden fra februar til april i året 1927. Ejerne af dette hus er nu: vores bror Helgi Guðmundsson, bager, og Árni J. Árnason. De købte huset af De Forenede Islandske Forretninger i sommeren 1926. Indtil da tilhørte ejendommen i en årrække Á. Ásgeirssons forretning, som fik den af en nordmand, Soli, som byggede huset og stiftede bageriet.

Den øverste etage af denne fløj blev dog bygget senere, lidt før århundredeskiftet af tømrer Jóakim Jóakimsson. Den er blevet brugt til opbevaring indtil nu. Denne bolig er tænkt for vores mor, Kristín Friðriksdóttir, og os.

Det er alles mening at aldrig før har arbejdsløshed og mangel på kapital i lige så stor grad som nu indsnævret mulighederne for beboerne i denne by. Vi ønsker og håber at når dette blad næste gang kommer for et menneskes øjne vil situationen være bedre og udsigterne mere gunstige. Vi sender de bedste hilsener til Dem, ukendte tømrere som river dette hus ned til gavn for udviklingens lov. At revolutionere og bygge bedre på ny.

fundet og resultatet blev en udstilling i Kulturhuset. Udstillinger og formidling af arkivers indhold er en voksende del af vores drift og det synes beboerne særdeles godt om.

Magasiner for arkivet

Ísafjörður-Arkiv vokser hurtigt og selv om det kun er 10 år siden Kulturhuset blev taget i brug er magasinet allerede fuldt. Vores næste store udfordring er derfor at planlægge et nyt magasin. Da museet, fotomuseet og kunstmuseet også mangler opbevaringslokaler håber vi, at løsningen findes indenfor de næste 2 år.

Forfatterne er regionalarkivar og arkivar ved Regionalarkivet i Ísafjörður.

Jussi Nuorteva

60 år

Pertti Hakala

Finlands riksarkivarie, generaldirektör Jussi Nuorteva uppnådde 60 års ålder den 22 juli 2014. Jubilaren uppvaktades på högtidsdagen i Riksarkivet av flera delegationer vid en mottagning som p.g.a. tidpunkten kom att anta en lättsammare och mindre formell karaktär. Riksarkivets semesterdecimerade personal bjöds på kaffe och tårta.

Redan i början av dagen överräcktes den festskrift som blivit sammanställd i det fördolda, och som därmed per definition utgjorde en överraskning för mottagaren. Skriften Kleion pauloissa [sv. I Kleios garn], redigerad av specialforskare FD John Strömberg, överlämnades till jubilarer av ett manstarkt redaktionsråd som bestod av företrädare för både forskarsektorn och arkivverket.

Festskriften återspeglar Nuortevas många verksamhetsfält och artiklarna är grupperade i block med följande tema: medeltid och lärdom; universitet, undervisning och vetenskap; synpunkter på förvaltningshistoria; böcker och författare; arkiv och arkivfunktion. Jubilarer presenteras av sin föregångare, emeritusriksarkivarien Kari Tarkiainen, som Jussi Nuorteva efterträdde år 2003.

Tarkiainens finsk- och svenskspråkiga introduktion (versionerna är identiska) öppnar sig även för läsare som inte behärskar finska språket. De kan också ta del av bibliotekschef FD Cecilia af Forselles artikel

”Intryck, inspiration och idéer. Beskrivningar av Kina i Europa, Sverige och Finland, emeritusriksarkivarie Tomas Lidmans artikel ”Dagboken som källmaterial – den visuella dagboken” och överinspektör Kenth Sjöbloms artikel ”Erfarenheter av högsta graden – några reflexioner kring arbetet med privatarkiv”. De övriga bidragen är finskspråkiga. Jussi Nuortevas bibliografi avslutar boken, enligt gängse kutym.

Att jubilarer valde att tillbringa 60-årsdagen på sin arbetsplats, i arbetets tecken, är talande och säger mycket om mannen. En tjänsteman i Finland har rätt till ledighet under sina 50- och 60-årsdagar.

Bibliografiska data för Nuortevas festskrift:

Kleion pauloissa, red. John Strömberg
Arkistolaitoksen julkaisuja/Arkivverkets publikationer 11 – Arkistoyhdistyksen toimituksia 17. ISBN 978-952-222-541-2 (SKS), ISSN 2323-7392 (SKS)
ISSN 0780-475X (Arkivföreningen)
ISSN 1795-9683 (Riksarkivet)
Porvoo 2014, 319 sidor

■ Festskriften har överräckts till dagens jubilar och det har blivit dags för tacktalet.

Foto: Sari Saaristo.

Riksarkivarie Jussi Nuorteva erhöll hög rysk orden

Pertti Hakala

Finlands riksarkivarie Jussi Nuorteva mottog 14.8 ryska Vänskapsorden vid en ceremoni på Rysslands ambassad i Helsingfors. Orden förlänades 4.6 av Rysslands president för mottagarens stora insatser för främjandet av vänskap och samarbete med Ryska Federationen och för utvecklandet av de vetenskapliga och kulturella relationerna mellan Finland och Ryssland. Även två andra personer erhöll samtidigt orden: ordförande för Samfundet Finland-Ryssland, pensionerade ambassadören Heikki Talvitie och Rysslands hederskonsul i Finland, f.d. riksdagsmannen Pauli Saapunki. Vänskapsorden är den högsta orden som Ryssland förlänar utländsk medborgare.

Förlänandet av Vänskapsorden kan ses som ett erkännande för det långvariga samarbete som Finlands arkivverk idkat med olika ryska aktörer, ett samarbete som Nordisk Arkivnyt flera gånger redogjort för. Det faktum att Finlands ambassadör i Moskva Hannu Himanen 4.11.2013 överlät kommendörstecknet av Finlands Lejons orden till generaldirektör Andrej Artizov tillför det skedda dimensionen av reciprocitet. Vid överlåtelseceremonin i Moskva önskade riksarkivarie Nuorteva och generaldirektör Artizov att det goda samarbetet mellan de två ländernas arkivverk skulle fortsätta.

Överlåtelseceremonin på ryska ambassaden uppmärksammades i riksmidia, bl.a. huvudnyhetssändningen samma kväll i TV.

■ Ambassadör Alexander Rumjantsev överräcker Vänskapsorden till riksarkivarie Jussi Nuorteva på ryska ambassaden i Helsingfors. Foto: Rysslands ambassad.

Maria Press är ny landsarkivarie i Östersund sedan 1 april 2014

Eva-Marie Sahlin

Maria Press kommer närmast från Statsarkivet i Trondheim där hon de

sista tio åren huvudsakligen arbetat med att bygga upp den utåtriktade och arkivpedagogiska verksamheten, både på Statsarkivet och i Arkivcentret på Dora som Statsarkivet ingår

i. Många av Nordisk Arkivnyts läsare känner henne som mångårig norsk redaktör.

God kjennedom om både det norske og det svenska arkivvæsendet

Maria har sin utdanning i blant annet historie og arkivkunnskap frå Stockholms universitet. Innan hon flyttade til Norge 1994 jobba hon några   r på Stockholms stadsarkiv. I sitt arbeid där og vid Statsarkivet i Trondheim har hon arbeidd med de fleste göromålen på ett landsarkiv. Maria har således god kjennedom om både det norske og det svenska arkivv  sendet. Som leiar f  r Statsarkivets f  rmedlingsavdeling har hon jobba mykje med   t utvikle arkivet som bes  ksplass og aktør i regionens kulturliv, med skolen og med seniorer. F  rmedlingsverksamheten har under Marias leiing ut-

vekklat og eksperimentert med nye f  rmedlingsmetoder – ofte i samarbeide med eksterne akt  rer. Man har n  tt mykje gode resultat og arbeidet har oppm  rksammas nasjonalt. Programarbeid og satsningar på skolen de senaste sju   ren har gjort arkivcentret til en populær og kj  nt institusjon i regionen og man har n  tt ut til många nye brukere. Maria   r således vel skicka   t, f  rutom chefsansvaret i Östersund,   la rollen som ansvarig f  r prosessen   ka kj  nedom om arkiv vid Riksarkivet.

Maria   r varmt velkommen til Sverige, til svenska Riksarkivet og som sjef til Landsarkivet i Östersund.

■ Maria Press   r ny landsarkivar i Östersund.
Foto: Privat.

Skriften   r divisionschef f  r den regionale divisionen i Riksarkivet.

Norges nye riksarkivar

Fredrik Larsen Lund

Inga Bolstad (48) er utnevnt til ny riksarkivar og leder for Arkivverket. Hun etterfølger Ivar Fønnes som har gått av med pensjon.

Kulturdepartementet fant den nye riksarkivaren utenfor historikere og arkivmilj  ene. Arkivverkets nye toppleder kommer fra en av de store arkivskaperne, nemlig Skatteetaten, en organisasjon som også er langt fremme innen digitalisering av offentlige tjenester.

Bolstad har de siste 14 årene hatt lederstillinger i Skatteetaten. Først var hun avdelingsdirektør i Skattedirektoratet, og fra 2007 har hun v  rt direktør for Skatteetatens IT- og servicepartner (SITS). Hun har hele tiden vært en del av etatens toppledelse.

– Både Bolstads bakgrunn og personlige egenskaper gjør at hun vil beherske oppgavene og utfordringene som riksarkivarstillingen byr på. Hun har tung og relevant

erfaring som leder fra en stor, kompleks og viktig samfunnsinstitusjon. Dessuten har hun hatt ansvar for    lede store omstillingsprosesser, sier kulturminister Thorhild Widvey i en pressemelding.

Inga Bolstad blir den første kvinnelige riksarkivaren i Norge. Hun tiltrer stillingen ca. 1. oktober. I slutten av juni ble hun presentert for Arkivverkets ansatte.

– “Litt bedre enn i går,” er mitt motto, sier den nyutnevnte riksarkivaren. Hun er opptatt av kontinuerlig forbedring, ledelse, organisasjonsutvikling og gjennomføring.

– Jeg har det i blodet    levere tjenester, sier hun med henvisning til jobben som leder for Skatteetatens IT- og servicepartner. Denne organisasjonen har blant annet ansvar for    få skatteoppg  ret ut til det norske folk.

Nå overtar hun en ny form for ansvar:    ruste Arkivverket til fremtidens utfordringer.

– Jeg har aldri vært arkivar, men jeg har noe erfaring fordi jeg har hatt

■ Den nye riksarkivaren Inga Bolstad.
Foto: Helen Frøyseth.

ansvaret for arkiv både i Skattedirektoratet og i SITS. Jeg har blant annet ledet styringsgruppen for innføring av elektronisk arkiv i Skatteetaten og jobbet med kassasjonsregler, opplyste Inga Bolstad da hun m  tte sine nye medarbeidere.

Skriften er rådgiver i Riksarkivet.

Peter Lindgren (1946-2014) in memoriam

Gunilla Hellman

Pensionerade chefen för Svenska Centralarkivet i Helsingfors, politices magister Peter Lindgren lämnade oss i februari efter en långvarig sjukdom. Han växte upp i Helsingfors och förblev sin hemstad trogen.

Peter Lindgren avlade sin examen vid Helsingfors Universitet. Intresset för arkivfrågor ledde till att han tillträdde som chef för det nyinrättade Svenska centralarkivet år 1977, efter en tid som arkivansvarig vid Statistikcentralen. Svenska centralarkivet är ett av de tolv privatarkiv i Finland som erhåller lagstadgat statsbidrag för verksamheten. Det förblev hans arbetsplats till pensioneringen år 2007.

Svenska centralarkivet utgör slutarkiv för Svenska folkpartiet och närstående organisationer, och därmed var det naturligt att flera av de projekt som Peter Lindgren involverades i hade partianknytning. Politiska

■ Foto: Matias Uusikylä

forskningsprojekt kunde tack vare gott basarbete ros i hamn. Arkivet producerade temautställningar kring politiska händelser och personer för de årliga partidagarna. Att arkivfrågor inte fick den uppmärksamhet

som de förtjänar kunde också Peter Lindgren notera, men trots det såg han till att arkivet fick de resurser som behövdes för förvaring av partiets handlingar.

Peter Lindgrens arkivintresse gällde inte enbart Svenska centralarkivet. Han var bl.a. med om att starta föreningen De centrala privatarkiven r.f. och arbetade för deras gemensamma intressebevakning. Han initierade regelbundna överläggningar för politiska arkiv och engagerade sig i internationella arkivfrågor. Peter Lindgren var föga överraskande en välbekant gestalt i nordiska arkivsammanhang.

Vi är många som sörjer Peter och som saknar hans reflekterande väsen och ljusa livssyn, vilken varade livet ut.

Skribenten har varit ombudsman (chef) för Svenska kulturfonden i Finland.

Landsarkivarie Eva Sjögren Zipsane går över till en friare tillvaro

Mats Göransson och
Eva-Marie Sahlén

Med tanke på hennes innovativa idéer och den energi hon utstrålar kan man knappat tro det, men landsarkivarien i Östersund, Eva Sjögren Zipsane gick i början av året i pension. Eva har en lång bana inom kulturarvsvärlden bakom sig. När familjen flyttade till Jämtland 1978, efter några år av studier och arbete i Norge, började hon arbeta på läns museet Jamtli och var redan då också några kortare perioder på Landsarkivet. Hon arbetade bl.a. med registrering av arkiv och lärde sig att ordna och förteckna.

Visionär syn

När Folkrorelsearkivet i Jämtlands län bildades 1983 blev Eva dess första chef. Eftersom Folkrorelsearkivet inrymdes i samma byggnad som Landsarkivet hade hon sin arbetsplats i samma hus fram till 1992 då hon flyttade ner till Skåne och en tjänst som stadsarkivarie i Helsingborgs kommun. Något år därefter var hon med och bildade Skånes arkivförbund och kom sedan att bli förste föreståndaren där, då med placering i Lund. Längtan tillbaka till Jämtland blev dock för stor och 2002 kom Eva tillbaka som vikarierande chef på Föreningsarkivet (det tidigare Folkrorelsearkivet). Hösten 2003, utsågs hon till landsarkivarie. Personalen har därmed i drygt tio

år haft glädjen att ha Eva som chef. Hon har engagerat sig i frågor som arkivens roll i nutid och i framtid, där hon kunnat överraska med sin visionära syn. Hon har också en sällsynt förmåga att se både stort och smått. Under hennes ledning har Landsarkivets utåtriktade verksamhet utvecklats mycket som ett led i idén om att öppna upp arkiven, öka kunskapsnivån och stimulera användandet av arkiven.

Engagemang och flexibilitet

Eva har varit drivande när det gäller att öppna upp arkiven, både nationellt och i det nordiska samarbetet. Många känner igen henne som en av författarna till boken "Historia på riktigt – arkivpedagogik i praktiken" (2004). Denna bok har varit en vägvisare för många som arbetar arkivpedagogiskt. Eva har haft en ledande roll när det gäller utvecklingen av NCK, Nordiskt centrum för kultur-

arvspedagogik, ett numera nordiskt-baltiskt centrum för lärande genom kulturarv. Samtidigt har Eva haft full koll på olika detaljfrågor, t.ex. brandregler för arkivlokaler, och hon har inte varit rädd att hugga i och packa upp nya arkivleveranser om så har behövts. Engagemang och flexibilitet har varit ledande. Eftersom Eva har kvar sitt engagemang för arkiv och kulturarvsfrågor i stort fortsätter hon sitt arbete "i huset", både hos Landsarkivet och hos Föreningsarkivet. På sikt hoppas arkiven också se henne som engagerad "frivilligarbetare", en del i modern crowdsourcing och i arkivens erbjudanden till medborgare i den 3:e åldern – en av de åldrar som Eva intresserat sig mycket för de senare åren.

Skribenterna är verksamma vid regionala divisionen, Riksarkivet.

■ Eva Sjögren Zipsane i samband med en sommarkonsert år 2010.
Foto: Agneta Brink.

Overarkivar, dr.phil. Vello Helk (1923-2014)

Erik Gøbel

Vello Helk blev født i Estland og blev student dér i 1943. Som flygtning kom han til Danmark, blev cand. mag. i historie og tysk i 1956 og fik straks ansættelse ved Erhvervsarkivet. Året efter blev han ansat som arkivar i Rigsarkivet, hvor han fra 1970 og indtil sin pensionering i 1990 var overarkivar i privatarkivafdelingen. Her gjorde Vello Helk en vellykket indsats for at indsamle og tilgængeliggøre relevante arkiver. Hans kamp for at lempe adgangsbestemmelserne for såvel private som offentlige arkiver var derimod forgæves.

Vello Helks forskning vedrørte tidligt modreformationen i Nord-europa, et emne han belyste indgående ved hjælp af hidtil uudnyttet materiale i jesuitterordenens hovedarkiv i Rom – og fra mange andre arkiver rundt omkring i Europa. Foruden en lang række artikler i danske og udenlandske tidsskrifter om dette emne skrev han i 1966 den roste disputats *Laurentius Nicolai Norvegus S. J. En biografi med bidrag til belysning af romerkirkens forsøg på at genvinde Danmark-Norge i tiden fra reformationen til 1622* (1966). Hovedpersonen var nordmanden Laurits Nielsen (kaldet Kloster-Lasse); men

foruden hans biografi bringer disputatsen en detaljeret analyse af de modreformatotiske bestræbelser og af jesuitternes organisation.

Et vigtigt kildemateriale til disputatsen var stambøger. I disse kan man følge de rejsende rundt i Europa og se, hvem de har mødt, hvor de har studeret osv. Helk fandt mange stambøger rundt om i europæiske samlinger. Hans arbejde med stambøgerne er særlig respektindgydende, når man husker, at det er udført, inden computerne vandt frem. Foruden mange bidrag til udenlandske og danske tidsskrifter publicerede Helk monografier om stambøger og udlandsrejser, bl.a. *Dansk-norske studierejser fra reformationen til enevælden 1536-1660* (1987), *Dansk-norske studierejser 1661-1813*, 2 bd. (1991), og *Stambogsskikken i det danske monarki indtil 1800* (2001) – alle tre med matrikler over de studerende.

Vello Helk skrev flere bøger om estisk historie. I 1977 udkom *Die Jesuiten in Dorpat 1583-1625. Ein Vorposten der Gegenreformation in Nordosteuropa* (1977), senere kom *Die Stadtschule in Arensburg auf Ösel in dänischer und schwedischer Zeit 1559-1710* (1989). Efter Estlands frigørelse i 1991 var han med til at nyskrive historien, bl.a. i *Estlands historie, kort fortalt* (1993). Helk ydede tillige en stor personlig

■ Vello Helk, fotograferet 1954.

indsats ved genoprettelsen af forbindelserne med vestlige historikere.

Vello Helk var kolossalt belæst og vidende om både dansk og europæisk historie, og han var altid parat til at dele sin viden med andre. Lærdomshistorie blev vel det felt, hvor han gjorde sin allerstørste indsats. Han var selv uhyre lærd, hvad der da også afspejlede sig i hans omfattende forskning.

Skribenten er arkivar og seniorforsker ved Rigsarkivarens Sekretariat, Rigsarkivet, København.

Ólafur Ásgeirsson

1947-2014 – mindeord

Eiríkur G. Guðmundsson

Forhenværende nationalarkivar Ólafur Ásgeirsson døde d. 11. maj efter kort tids sengeleje men langvarig sygdom. Han var Islands nationalarkivar 1984-2012. Ólafur blev født i Reykjavík d. 20. november 1947 og var 66 år, da han døde.

Ólafur blev færdig med sine studier i historie ved Islands Universitet i 1976, men han læste også sociologi og til ingeniør. Han havde diplom i Norges historie og i pædagogik. Før Ólafur kom til Nationalarkivet, underviste han. I 1977 blev han ansat som den første rektor for Vestlandets gymnasium og tekniske skole, og startede den skole med stor ildhu. Ólafur var på mange måder en speciel mand. Stor begavelse, ambitioner og ualmindelig energi førte til lederskab, hvor som helst han var.

Han var nationalarkivar i mere end 27 år, længere end nogen anden, som har beklædt denne stilling siden den blev oprettet i år 1900. Da Ólafur begyndte at arbejde i Nationalarkivet i 1984, var store ændringer forude for arkivet. Man var begyndt at forberede en ny lov, og man diskuterede, hvordan man kunne råde bod på arkivets pladsmangel, da det ikke havde kunnet modtage nye afleveringer i mange år. Ólafur var rette mand på rette sted og tid. Han tog kraftig fat og deltog aktivt i udarbejdelsen af et nyt lovforslag om Nationalarkivet, som Altinget vedtog i efteråret 1985. Han fik gennemført, at Mejeriernes hus ved Laugavegur i Reykjavík blev købt for at få en løsning på Nationalarkivets største problem på den tid, mangel på lokaler.

Både loven fra 1985 og de nye lokaler har vist sig at være det grundlag, som gjorde det muligt for Nationalarkivet at vokse og udvikle

sig under Ólafurs heldige ledelse. Endvidere deltog han i affattelse af et forslag til en ny lov om offentlige arkiver, som blev vedtaget af Altinget få dage efter hans død.

Ólafur lagde vægt på samarbejde med rigsarkiver i andre lande med det formål at søge ny viden. Han satte nordisk samarbejde højt, han var bl.a. ophavsmand til Vestnordiske arkivers samarbejde. Ólafur stod for aflevering af dokumenter fra Danmark i 2005, hvor originalen af grundloven fra 1874 kom til Island.

Kort sagt undergik arkivet store ændringer under Ólafurs ledelse og blev til en moderne institution, som søger at imødekomme tidens krav. Ólafur var en skarpsindig forsker og efterlader interessante bøger og artikler på sit forskningsområde.

Ólafur blev valgt til mange betroede hverv. Han var formand for Nationalmuseets bestyrelse 1991-1995. Han var præsident for den islandske historikerforening 1987-1988. Han sad i bestyrelsen for de tekniske skolars forening 1977-1985 og var i en periode formand for Sund Gymnasiums bestyrelse. Han var indtil sin død præsident for Det islandske patriotiske selskab (Hið íslenska þjóðvinafélag), valgt af Altinget i 1999. Han var hele sit liv en ivrig deltager i Islands spejderunion og var dens øverste leder 1995-2004. Ólafur fik tildelt Den islandske spejderunions højeste pris Sølvulven i 1995, den islandske falkeorden 1998, Chevalier d'ordre des Arts et des Lettres fra den franske stat i 2005, Goda Diploma fra rigsarkivet i Lithauen i 2007, Guldene Bundesabzeichen des Frankensamtes samme år. Han var medlem af Societas scientiarum Islandica (Den islandske videnskabsforening), Kungliga Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia, Societa Italiana Di Demografica Storica og i det finske

Kalevala selskab. Dette vidner om, hvor meget Ólafur havde at bidrage med, og hvor højt han var værdsat.

Ólafur var aktiv i ICA (International Council on Archives) og var formand i udvalg på dets vegne. Han sad blandt andet i bestyrelsen (Executive Board) i en periode. Han blev udnævnt til ICA's æresmedlem i 2010. På den nordiske arena var Ólafur især engageret i fagligt samarbejde, videndeling og uddannelse af arkivarer.

Ólafur havde et godt forhold til sine medarbejdere og viste sig som en god ven. Han var omsorgsfuld og stod dem bi med råd og dåd, og den støtte var ofte mere end man kunne forvente af en leder. Indtil sin død beholdt han sin åndelige styrke, og hans humor gav ikke efter for sygdommens tyngde. Vi har taget afsked med en god mand, en anset embedsmand og en dygtig leder efter lang og tro tjeneste. Æret være Ólafur Ásgeirssons minde.

Skribenten er nationalarkivar i Island

■ Ólafur Ásgeirsson, Islands nationalarkivar 1984-2012. Foto Benedikt Jónsson.

La rettferdigheten skje fyllest

Fredrik Larsen Lund

Fiat justitia! Lagmennene i Norge 1607-1797.

464 sider, ISBN 978-82-548-0127-7, Riksarkivet Oslo 2014, Riksarkivarens skriftserie nr. 42.

Et omfattende forskningsarbeid som startet allerede på 1970-tallet, har endelig materialisert seg i trykt form. Hans Eivind Næss, historiker og tidligere statsarkivar i Stavanger, har med boken *Fiat justitia! Lagmennene*

i Norge 1607-1797 levert et betydelig bidrag til den norske retts- og forvaltningshistorien.

Rettsstaten er en grunnvoll for samfunnet, og Riksarkivaren har prioritert forskning som gir mer kunnskap om rettsvesenet i ulike tidsperioder. Her kommer også lagmennene inn i bildet, som en særnorsk rettsinstans. Lagmannen var opprinnelig, som Næss skriver, en mann som hadde forstand på loven – “lovesigemannen”. Han var leder av lagtinget – den regionale rettsinstansen – fra middelalderen til 1797,

og hadde en sentral posisjon i forvaltningen av Norge.

Næss’ arbeid omfatter perioden fra 1607 til lagmannsembetene ble nedlagt 190 år senere, og er den første samlede fremstillingen av denne norske rettsinstansen i tidlig nytid.

Boken tar ikke bare for seg lagtinget og dets arbeid som domstol. Den går også tett inn på de 128 ulike mennene som bekledde embetene som lagmenn gjennom de to århundrene bokverket dekker. Den som vil lære mer om disse menneskene, deres bakgrunn, posisjon og familienettverk, vil finne mye å fordype seg i. Boken er dermed også et stykke sosialhistorisk analyse.

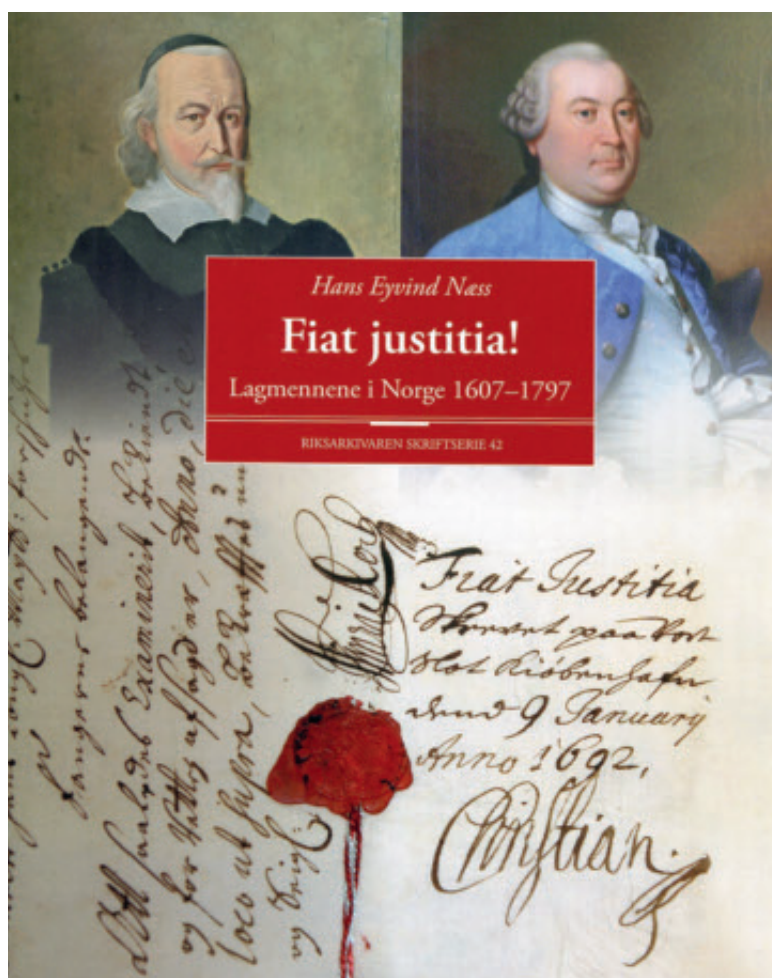
I det hele tatt er *Fiat justitia!* en bok preget av kunnskapsrike og detaljerte redegjørelser. For eksempel inneholder den det reneste “Norge Rundt” med grundig presentasjon av de ulike lagtingsstedene i tekst og illustrasjoner. Boken tar også for seg lagmennenes rolle i den norske nasjonsbyggingen frem mot 1814.

Fiat justitia! er blitt et praktverk, flott gjennomillustrert og vakkert utformet. Slik sett er den ikke bare en fagbok, men også en utgivelse som kan egne seg som klenodium på kafebordet i mangt et historieinteressert hjem. Ja, boken burde ha potensial til å få en utbredelse langt utover arkivarenes og historikernes kretser.

Boken kan kjøpes i nettbutikken på www.arkivverket.no for NOK 350.

Skribenten er rådgiver i Riksarkivet.

Tyske flygtninge i Nordslesvig 1945-1948

Peter Birkelund

Leif Hansen Nielsen: Tyske flygtninge i Nordslesvig 1945-1948
Historisk Samfund for Sønderjylland
 Nr. 108. Aabenraa 2013.
 419 s. ISBN 0109-9264

Da den tyske østfront i slutningen af 2. verdenskrig blev presset tilbage mod Tyskland, blev også tusindvis af mennesker bragt på flugt foran den sovjetiske Røde Armé. Da Østpreussen i januar 1945 blev indesluttet, var eneste flugtrute over Østersøen. Efter en farefuld rejse over havet ankom de første tyske flygtninge i februar til Danmark – ved krigsafslutningen var tallet vokset til omkring 245.000. Flygtningene blev indkvarteret alle steder, hvor der kunne skaffes husrum: Skoler, forsamlingshuse, hoteller mv.

Knap en tiendedel af de tyske flygtninge blev placeret i det sønderjyske område, og det er behandlingen af disse 23.000 flygtninge, der er forfatterens emne. Bogen er opdelt i to dele, hvor første del analyser hele det sønderjyske flygtningearbejde, som det tog sig ud i perioden februar 1945 til udgangen af 1948, hvor de sidste flygtninge rejste til Tyskland. Anden del er topografisk, hvori der gives en grundig gennemgang af driften af og livet i de enkelte lejre i landsdelen.

Forfatteren fremhæver

en række særlige karakteristika ved flygtningearbejdet i Sønderjylland, nemlig de mange private indkvarteringer og ikke mindst det energiske private hjælpearbejde. Dette udsprang af grænselandets særlige situation med et stort tysksindet mindretal, som i tiden frem til befrielsen, samarbejdede med Værnemagten om indkvartering. Flygtningene blev således modtaget med mindre mishag i Sønderjylland end i resten af landet, ligesom der var færre konflikter med lokalbefolkningen. Efter kapitulationen, hvor de danske myndigheder overtog arbejdet, søgte man hurtigst muligt at afvikle de private

indkvarteringer, og som i det øvrige land at samle flygtningene i større lejre. Her kunne de bedre bevogtes og forhindre fraternisering med lokalbefolkningen. Det var ingen dans på roser at være flygtning i Danmark, men det konkluderes at: "Flygtningeforsorgen både før og efter Befrielsen i Sønderjylland havde et mildere ansigt end mange andre steder i landet" (s. 217).

Et væsentligt spørgsmål for forfatteren er at undersøge påstandene om danske lægers passivitet i forhold til at yde lægehjælp til de tyske flygtninge. På baggrund af persondata fra arkiverne konkluderer forfatteren,

at de mange dødsfald, især børnedødsfald, ikke skyldes lægernes passivitet, men hovedårsagen var den dårlige forfatning, de var i ved ankomsten.

Undersøgelsens første del giver således et væsentligt bidrag til belysning af flygtningeproblematikken i Danmark, mens anden del især har lokalhistorisk interesse. Bogen har et stednavneregister men intet personregister. Selvom fremstillingen ikke egentlig er personnær – det er flygtningehjælpens strukturer, der afdækkes – vrimer bogen med personer, som et register kunne give en god indgang til.

Skribenten er arkivar og seniorforsker ved Rigsarkivet

Tyske flygtninge i Nordslesvig 1945-1948

Leif Hansen Nielsen

Historisk Samfund for Sønderjylland

Adelsvældens sidste år

Jens E. Olesen

Aktstykker og Oplysninger til Rigsrådets og Stændermødernes Historie i Frederik III's Tid. Tredje bind (1654-1660), udgivet ved Leon Jespersen og Christian Larsen af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, København 2013 (630 sider).

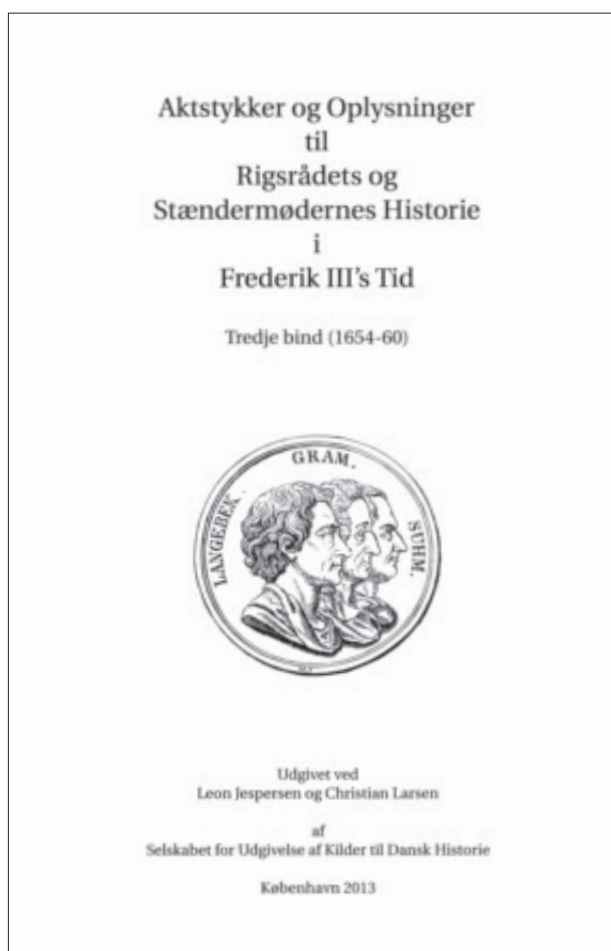
Med udgivelsen af dette vægtige storværk foreligger det tredie og afsluttende bind i rækken af "Aktstykker og oplysninger til Rigsrådets og Stændermødernes Historie i Frederik III's Tid". De første bind omhandlede henholdsvis årene 1648-50 og 1651-53, hvilke udkom i 1959 og 1974-75. Siden gik udgivelsesarbejdet i stå og fremstod som en torso, indtil Leon Jespersen i samarbejde med Christian Larsen lykkeligvis genoptog udgivelsesarbejdet. Der er i mere end én forstand grund til at lykønske udgiverne og alle historisk interesserede ikke blot i Danmark med denne vægtige kildeudgave; thi årene før Statsomvæltningen 1660 udgør traditionelt et brændpunkt i dansk og nordisk historieforskning. Og med god grund, eftersom konflikten

med Corfitz Ulfeldt, det spændte sikkerhedspolitiske forhold til Sverige samt Karl Gustav-krigene 1657-60 og Enevældens indførelse på Stændermødet i 1660 prægede den politiske dagsorden. De fleste af disse konflikttemaer var genstand for indgående forhandlinger mellem kongen og hans råd samt på stændermøderne, hvor kong Frederik III og rådet traf

sammen med repræsentanter for adel, gejstlighed og borgerstand.

De hidtidige udgaver over årene 1648-53 ved C. Rise Hansen fulgte ikke de af Kristian Erslev oprindeligt anlagte udgivelseskriterier i hans udgaver til Rigsrådets og Stændermødernes Historie i Kristian IV's Regeringstid (1588-1648), hvorfor kildematerialet svulmede og tru-

ede med at sprænge alle rammer. Udgiverne af det foreliggende bind 3 er derfor vendt tilbage til Erslevs udgivelsesprincipper og har konsekvent henvist det diplomatiske stof til noteapparatet. For hvert år er angivet navnene på rigsråder og landkommissærer samt eventuelle ændringer i personsammensætning. Kildematerialet er konsekvent grupperet efter rådets og stændernes møde. Der gives omfattende informationer om mødernes indkaldelse og varighed, hvad der blev forhandlet, og hvad der blev besluttet. Efter disse indledende centrale præsentationer følger de vigtigste aktstykker fra møderne, herunder fortrinsvis bevillinger og betænkninger. Aktstykker, som ligger til grund for behandlingen af én sag, er alene refereret kort med henvisning til kilden. For alle aktstykker er

anført, hvor og hvorledes teksten er bevaret, samt hvor aktstykket eventuelt tidligere har være trykt. Gengivelsen af aktstykkerne er bogstavret, dog har udgiverne valgt at følge moderne retskrivning i henseende til store og små bogstaver, ligesom enkelte forkortelser er opløst.

Det er her ikke muligt at opregne de mange temaer, som behandles på rigsrådets og stændernes møder frem til slutningen af 1660. Kun enkelte sagsforhold skal fremhæves for at vise spændvidden i det foreliggende bind. I begyndelsen af året 1654 udarbejdedes efter anmodning af Frederik III fortegnelser over adelens restancer i bestræbelser på at forbedre finanserne. Militær- og handelsforhold blev drøftet gentagne gange på flere møder, og på et rigsrådsmøde i sommeren 1654 udtalte rådet sig desuden om ødselheden ved adelige bryllupper og begravelser, hvilket resulterede i en forordning omtrent identisk med rigsrådets forslag. I det begyndende efterår 1655 blev prins Christian hyldet som faderens efterfølger, hvilket fandt tilslutning i Norge den følgende sommer.

Relationerne til Nederlandene, England, Frankrig og Sverige, men

også til Brandenburg, Polen samt Holstein indtager en vigtig rolle i rådets forhandlinger i disse år. Dansk-svenske allianceforhandlinger forblev resultatløse, hvilket ledte til krig 1657 og den efterfølgende "Panikfred" i Roskilde i februar 1658. Karl X. Gustav genoptog snart krigen, hvilket affødte fornyede drøftelser i rådet og blandt stænderne om rigets forsvarssituation og de anstrengte finanser. Bornholm løsrev sig fra svensk herredømme, og den 29. december 1658 afleverede udsendinge fra Bornholm det såkaldte gavebrev, hvor de overdrog øen til Frederik III og hans arvinger.

Krigen og Københavns belejring af svenske styrker siden august 1658 havde til følge, at der ikke blev afholdt rigsråds- eller stændermøder i 1659. Efter langvarige fredsforhandlinger med Sverige under international mægling afsluttedes krigen i forsommeren. Under efterårets store stændermøde i København lykkedes det ikke at løse rigets betrængte finanssituation, derimod blev Frederik III hyldet som arvekonge.

Udgivelsen er helt igennem central til Danmarks historie i kriseårene frem til indførelsen af Enevælden;

den bringer en guldgrube af informationer til tidens hovedproblemer og tegner et nuanceret billede af de forgæves og gentagne bestræbelser på at løse det dansk-norske riges forældede politiske struktur og den spændte situation i forholdet til Sverige. Bindet er forsynet med et omfattende person- og stednavne-register, hvilket øger værkets værdi som arbejdsredskab. Hertil kommer en nyttig ordforklaringsliste samt en kilde- og litteraturliste.

Med den foreliggende vægtige publikation har de to udgivere, Leon Jespersen og Christian Larsen, leveret en stringent funderet videnskabelig kildeudgave, som beriger fremtidig dansk og nordisk forskning. Der ligger en meget stor og ihærdig arbejdsindsats bag, som aftvinger respekt. Bindet er yderst læseværdigt og kan varmt anbefales ikke kun til specialister, men også til alle historisk interesserede.

Skribenten er professor ved Ernst Moritz Arndt Universität, Greifswald, Lehrstuhl für Nordische Geschichte.

Nordisk Arkivnyts kalender taget i brug

Efter en lang opstart er Nordisk Arkivnyts kalender taget i brug.

Den vil rumme kortfattede oplysninger om og links til arrangementer i de nordiske, statslige arkivvæseners regi.

Se www.arkivnyt.nu

Språkövningar anno dazumal

Pertti Hakala

Utryckningar under pågående semester hör förhoppningsvis inte till arkivariens vardag, inte ens i tider av knapphet och nedskärningar. Ett telefonsamtal från en åländsk kollega och vän som bad om en extern bedömning av uppdagade dokument i en av de få byggnaderna av herrgårdskaraktär på Åland var dock alltför lockande för att kunna avvisas. Till lockelsen bidrog onekligen möjligheten att med gott samvete lägga ifrån sig den stålborste som börjat skrapa ett stekhet stugtak.

Ett team bestående av två företrädare för museibyrån vid Ålands

landskapsregering, överantikvarie Elisabeth Palamarz och byggnadsantikvarie Patrik Söderman, Ålands landskapsarkivare Åke Söderlund samt undertecknad, infann sig inom kort i karaktärhuset på Haga kungsgård, som blivit anlagd redan på 1500-talet. Byggnadens äldsta delar är från 1700-talet, men senare utvidgningar har berövat den dess gustavianska prägel. Besöket i det kulturhistoriskt betydelsefulla corps de logiet påkallades av den renovering som kungsgårdens nya arrendator ämnade inleda.

Ställvis avlägsnad spännpapp i de stora salarna avslöjade rester av äldre tapeter och målningar vilka förstås var av antikvariskt intresse. Byggnaden

den inspekterades från imponerande 1700-talskällare där den klaustrofobiskt sinnade nog inte kände större trivsel till den stora öppna vinden, där de många skeden som byggnaden genomgått klart kunde skönjas.

I halvdunklet på vinden fäste kollegerna från Ålands museum arkivariernas uppmärksamhet vid de textförsedda pappersremсор som ställvis täckte de drevade springorna mellan bilat timmer. Närmare inspektion avslöjade att det huvudsakligen var fråga om dokument med text i två spalter, till vänster på ryska, till höger på svenska, dvs. parlörer. Enstaka hela dokument med vackert sirlig ryskspråkig text i stort format hittades därtill, daterade Skarpans i februari och mars 1853 samt undertecknade Hugo Lignell.

Därmed kunde dokumenten med tillhörande parlörfragment fästas till person och tid. Kungsgården hade åren 1807-1894 arrenderats av medlemmar av släkten Lignell, vilka tillhörde det tunna skiktet av ståndspersoner på Åland, också under den period då Finland var ett ryskt storfurstendöme. Flera medlemmar av släkten hade idkat universitetsstudier och haft högre ämbeten: lantmätare, domare, kyrkoherdar etc. Andra hade stannat kvar i hemsocknen Saltvik och övertagit förvaltandet av Haga kungsgård eller blivit länsmän.

Vem var då Hugo Lignell? Enligt de utredningar som Håkan Skogsjö utgett över släkterna i Saltvik var han troligen identisk med August Hugo Lignell, född 5.4.1841 på Haga kungsgård som en av tre söner till dess arrendator Per August Lignell. August Hugo Lignell hade 4.10.1851 blivit inskriven i den lägre elemen-

■ Vid närmare studium av de rysk-svenska parlörfragmenten var ficklampan till stor hjälp. Nordisk Arkivnyts Finlandsredaktör har fått syn på något intressant.

Foto: Elisabeth Palamarz

■ Bilat timmer, inkilad lav som håller på att tränga ut och svårt medtagna rysk-svenska parlörtextremsor. Det klistrade papperet har till slut gett efter för trycket.

Foto: Elisabeth Palamarz.

tarskola som verkade i Skarpans, ett samhälle i anslutning till den ryska fästningen Bomarsund. Där erhöll eleverna fyra timmar i veckan undervisning i ryska. Läraren i ryska språket, historia och geografi Niklas Gulin uppger i sin redovisning för undervisningen under höstterminen 1852 och vårterminen 1853: *Dessutom hafva elevernas i hvardera klassen Ryska handstilar blifvit genomsedda och corrigerade*. Redovisningen, som fogats till protokollet över förrättad visitation av skolan, förvaras idag på Riksarkivet i Helsingfors.

August Hugo Lignell dimitterades 14.6.1853 från andra klassen (skolan var tvåårig) som *secundus* och begåvades enligt examensprotokollet med ett *af de till gratis utdelning anslagne Ryska lexica*. Huruvida de uppklistrade rysk-svenska språkövningarna på timmerväggen har tillkommit i detta skede eller senare är oklart. Skolbyggnaden i Skarpans brändes 1854 under Krimkriget och August Hugo flyttade ett par år senare till Tammerfors. Hans vidare öden har inte kunnat utredas.

Konfrontationen med de klist-

rade dokumenten och remsorna, ett typiskt exempel på återanvändning i äldre tider av obehövt papper (hus behöver tätas och jämna ytor skapas för papp och tapeter), utlöste en diskussion om vad som borde göras med dem. Att fotografering och dokumentation var tillräckligt, tycktes åtminstone då alla vara eniga om. Vidare åtgärder framstod nog som överkurs – åtminstone på vinden på Haga kungsgård.

■ Också de stora arken med August Hugo Lignells kalligrafiska övningar från vårvintern 1853 har till slut spruckit, kanske i samband med en förskjutning i byggnadskroppen.

Foto: Elisabeth Palamarz.

Maria Press ny landsarkivarie i Östersund
sedan 1 april 2014. Läs artiklen på sidan 140.

Foto: privat.

Indhold

Hovedredaktøren	106	En arkivintensiv uge i Pittsburgh, USA	134
Tilgængeliggørelse af dansk-vestindiske arkivalier	107	<i>Ann-Sofie Klareld</i>	
<i>Erik Gøbel</i>		“Når dette blad næste gang kommer for et menneskes	
Et gemytligt disputatsforsvar	110	øjne”. Regionalarkivet i Ísafjörður i Vest-Island	137
<i>Jørgen Mikkelsen</i>		<i>Jóna Símónía Bjarnadóttir og Guðfinna Hreiðarsdóttir</i>	
1864 – er også navnet på den første kildepakke fra		Jussi Nuorteva 60 år	139
Statens Arkiver	111	<i>Pertti Hakala</i>	
<i>Annette Østergaard Schultz</i>		Riksarkivarie Jussi Nuorteva erhöjlt høj rysk orden ...	140
Organisation efter opgaver. Ny organisation af Statens		<i>Pertti Hakala</i>	
Arkiver i Danmark – hvorfor og hvordan?	113	Maria Press är ny landsarkivarie i Östersund sedan 1	
<i>Asbjørn Hellum</i>		april 2014	140
Curt von Stedingk återvände till S:t Michel efter		<i>Eva-Marie Sahlin</i>	
225 år	116	Norges nye riksarkivar	141
<i>Pertti Hakala</i>		<i>Fredrik Larsen Lund</i>	
Norsk olje- og gassarkiv i Stavanger	118	Peter Lindgren (1946-2014) in memoriam	142
<i>Inger Messmer</i>		<i>Gunilla Hellman</i>	
NDLA + Arkiverket = sant!	121	Landsarkivarie Eva Sjögren Zipsane går över till en	
<i>Gro-Anita Mortensen</i>		friare tillvaro	143
Landssvikarkivet åpnes for innsyn	123	<i>Mats Göransson och Eva-Marie Sahlin</i>	
<i>Helen Frøyseth</i>		Overarkivar, dr.phil. Vello Helk (1923-2014)	144
Wikipedia og arkivene som døråpnere	124	<i>Erik Gøbel</i>	
<i>Erik Fløan</i>		Ólafur Ásgeirsson 1947-2014 – mindeord	145
“I skuggan av ett världskrig” utställning i Vadstena ...	125	<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>	
<i>Andreas Wallgård</i>		La rettferdigheten skje fyllest	146
Ett givande samarbeide mellom Historiska museet		<i>Fredrik Larsen Lund</i>	
och Riksarkivet	126	Tyske flygtninge i Nordslesvig 1945-1948	147
<i>Karin Borgkvist Ljung</i>		<i>Peter Birkelund</i>	
Ny arkivlov i Island	128	Adelsvældens sidste år	148
<i>Eiríkur G. Guðmundsson</i>		<i>Jens E. Olesen</i>	
Arkivarer deltager i Nordisk historikermøde i Joensuu	130	Språkövningar anno dazumal	150
<i>Leon Jespersen</i>		<i>Pertti Hakala</i>	
NorDig 2014. Ett nordiskt seminarium om digital			
arkivering gick av stapeln i Köpenhamn 3 och 4 juni .	132		
<i>Magnus Geber & Håkan Lövblad</i>			